

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra českého jazyka

**DIDAKTICKÉ POMŮCKY V HODINÁCH ČESKÉHO
JAZYKA PRO 2. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:	PaedDr. Simona Pišlová, Dr.
Autor diplomové práce:	Jana Korbelová
Studijní obor:	Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Forma studia:	prezenční
Diplomová práce dokončena:	březen, 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 30. 3. 2009.....

Podpis..... *Kochelova Jara*.....

Děkuji paní PaedDr. Simoně Pišlové, Dr. za ochotu a odborný dohled při vedení diplomové práce, žákům z 2.A, kteří mi pomáhali ověřovat didaktické pomůcky v praxi a celé rodině za trpělivost.

Obsah

Úvod.....	9
Cíle.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Rámcový vzdělávací program.....	11
1. 2. Jazyková výchova.....	12
1. 2. 3. Jazyková výchova dříve a dnes.....	12
1. 2. 4. Cíle jazykové výchovy.....	13
1. 2. 5. Očekávané výstupy.....	14
1. 2. 6. Učivo.....	15
2. Didaktické pomůcky.....	16
2. 1. Žákovské a demonstrační pomůcky.....	16
2. 1. 2. Výukové programy.....	18
2. 2. Využití didaktických pomůcek.....	19
2. 2. 3. Vyvozování učiva.....	19
2. 2. 4. Hlavní část hodiny.....	20
2. 2. 5. Opakování učiva.....	20
2. 3. Fixační metoda.....	20
3. Motivace a hodnocení.....	21
4. Vyučovací metody.....	23
4. 1. Poznávací vyučovací metody.....	23
4. 1. 1. Analýza a syntéza.....	24
4. 1. 2. Komparace.....	24
4. 1. 3. Abstrakce a generalizace.....	25
4. 1. 4. Konkretizace.....	25
4. 1. 5. Klasifikace.....	26
4. 1. 6. Analogie.....	26
4. 1. 7. Subsumpce, indukce, dedukce.....	27
4. 2. Aktivizující metody.....	27

5. Didaktické hry	28
5. 1. Jazykové hry.....	29
5. 1. 2. Příklady jazykových her.....	30

PRAKTICKÁ ČÁST

Cíle.....	32
1. Didaktické pomůcky	33
1. 1. Počet slabik ve slově.....	35
1. 2. Abeceda.....	36
1. 3. Věta jednoduchá, souvětí.....	37
1. 4. Spojky.....	38
1. 5. Druhy vět.....	39
1. 6. Slova nadřazená, podřazená, souřadná.....	40
1. 7. Antonyma.....	41
1. 8. Synonyma.....	41
1. 9. Věta, slovo, slabika, písmeno, hláska.....	42
1. 10. Dělení hlásek.....	42
1. 11. Psaní ú/ů.....	43
1. 12. Dvojhlasíky.....	44
1. 13. Slabikotvorné l, r.....	45
1. 14. Tvrdé souhlásky.....	46
1. 15. Měkké souhlásky.....	47
1. 16. Souhlásky uprostřed a na konci slova.....	47
1. 17. Slova se skupinami dě, tě, ně.....	48
1. 18. Slova se skupinami bě, pě, vě, mě.....	49
1. 19. Slovní druhy.....	49
1. 20. Podstatná jména.....	50
1. 21. Slovesa.....	51
1. 22. Předložky.....	51
1. 23. Velká písmena.....	52
2. Didaktické hry a hlavolamy	53
2. 1. Čtverec.....	53

2. 2. Domino.....	53
2. 3. Víčka s písmeny.....	54
2. 4. Pexeso.....	55
2. 5. Správný bere.....	55
2. 6. Karty s písmeny a slabikami.....	56
2. 7. Skládačky.....	57
2. 8. Kostky.....	57
2. 9. Scrabble.....	58
2. 10. Hod' a procvičuj.....	59
2. 11. Kvarteto.....	59
2. 12. Piškvorky s písmenky.....	60
2. 13. Čestina hrou.....	60
2. 14. Hry se slovy.....	62
2. 15. Přísloví.....	62
2. 16. Motanice.....	63
2. 17. Odkrývačka.....	63
2. 18. Květy.....	64
3. Pracovní listy.....	64
 Závěr.....	 66
Literatura a informační zdroje.....	67
Internetové zdroje.....	69

Anotace

Didaktické pomůcky v hodinách českého jazyka pro 2. ročník základní školy

Teoretická část diplomové práce objasňuje pojem didaktické pomůcky. Zaměřuje se na druhy didaktických pomůcek, jejich funkce, využití v hodinách českého jazyka a organizaci práce.

Praktická část je zaměřena na tvorbu a realizaci didaktických pomůcek v praxi. Nalezneme v ní množství didaktických pomůcek a jazykových her zaměřených na učivo českého jazyka ve 2. ročníku základní školy.

Důležitou součástí práce je příloha, kterou tvoří fotografie a návrhy didaktických pomůcek a her.

Klíčová slova

Didaktické pomůcky, didaktické hry, učivo 2. ročníku ZŠ, procvičování učiva, didaktika českého jazyka, vyučovací metody.

Annotation

Didactic tools in the Czech language lessons for primary school's second grade

The theoretical part of my Graduation thesis explains the meaning of didactic tools. The focus here is on different types of didactic tools, their functions, their use in the Czech language lessons and work organization.

The practical part focuses on creation and realization of didactic tools in practice. We can find here number of didactic tools and language games aimed at subject matter of the Czech language in the second grade of primary school.

An important part of the thesis is an appendix containing photographs and some suggested didactic tools and games.

Key words

Didactic tools, didactic games, subject matter for second grade of primary school, subject practice, didactics of the Czech language, teaching methods

Motto:

*„HOMINES AMPLIUS OCULIS QUAM AURIBUS CREDUNT:
DIENDE, QUIA LONGUM ITER EST PER PRAECEPTA, BREVE ET
AFFICAX PER EXEMPLA..“*

*„Lidé důvěřují více očím než uším: z toho vyplývá, že dlouhá je
cesta poučováním, krátká a účinná příklady.“*

(SENECA, Epistulae morales ad Lucilium)

Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám funkcí didaktických pomůcek v hodinách českého jazyka určených pro 2. ročník základní školy.

Důvodem věnovat se učebním pomůckám bylo zjištění, že práce s didaktickými pomůckami na 1. stupni základních škol není častá. Využívání učebních pomůcek považuji za důležité a domnívám se, že je třeba zpestřit výuku při procvičování učiva českého jazyka. Ráda bych vytvořila soubor pomůcek, který by byl snadno použitelný při výuce českého jazyka a který by usnadnil nácvik a procvičování učiva zábavnějším a tvořivějším způsobem.

V teoretické části nejdříve definuji školský zákon a jemu podřízený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Zmiňuji se o klíčových kompetencích a očekávaných výstupech Rámcového vzdělávacího programu a cílech, které se snažím naplňovat. Dále se zaměřuji na druhy didaktických pomůcek, jejich funkce a využití v hodinách českého jazyka. Důležitou součástí je motivace, organizace práce a hodnocení.

V praktické části se věnuji konkrétní tvorbě a realizaci didaktických pomůcek, které jsem prověřovala v praxi na Základní škole Chodovické v Horních Počernicích.

Cíle

Mým cílem je tvorbou a realizací didaktických pomůcek zefektivnit a zpestřit vyučování. Práce s učebními materiály by měla motivovat žáky k práci, vést je k tvořivosti a samostatnosti, učit je skupinové práci, komunikaci a povzbuzovat je k dalšímu vzdělávání. Pomůcky pomáhají žákům při vyvozování učební látky, při osvojování učiva, k opakování a procvičování. Všechny didaktické pomůcky jsou v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

Mým záměrem je tedy ukázat, že hravé, zábavné didaktické pomůcky mohou pomoci při naplňování očekávaných výstupů a klíčových kompetencí RVP ZV.

Práce slouží k inspiraci studentům i učitelům, kteří hledají nové přístupy a netradiční způsoby práce ve škole. U žáků by měly tyto pomůcky vzbuzovat chuť ke vzdělávání a dalšímu poznávání.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rámcový vzdělávací program

Školský zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství. (*Školský zákon, MŠMT ČR, 2008*)

V souladu se školským zákonem je pro realizaci základního vzdělávání vydán **Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání**, který stanovuje cíle, očekávané výstupy a učivo základního vzdělávání. RVP ZV je povinným dokumentem při tvorbě školního vzdělávacího programu.

Základní vzdělávání učí žáky dodržovat určitá pravidla, plnit úkoly, učit se spolupráci, naslouchat a respektovat učitele. Používáním vhodných výukových metod motivuje učitel žáky k dalšímu učení, rozvíjí jejich individuální potřeby a učí je hledat, objevovat a tvořit.

Škola by měla pro dítě vytvářet příjemnou atmosféru a tvůrčí prostředí, které stimuluje nejschopnější žáky, povzbuzuje méně nadané, podporuje individuální přístup a rozvíjí žákovu osobnost.

Žák se seznamuje s druhy hodnocení, učitel podněcuje žáka prožívat úspěch i neúspěch a pracovat s chybou.

V průběhu základního vzdělávání se rozvíjí osobnost žáka, který získává nové zkušenosti, vědomosti a dovednosti.

Didaktické pomůcky mají žákům pomoci při dosahování těchto kvalit a zpříjemnit chvíle strávené ve škole.

1. 2. Jazyková výchova

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na *jazykovou výchovu*, která je jednou z devíti vzdělávacích oblastí RVP ZV.

V této výchově si žáci osvojují spisovnou podobu českého jazyka, která je součástí vědomostí a dovedností žáků a vede je k logickému myšlení a srozumitelnému vyjadřování. Žáci se učí třídit různé jevy podle kritérií, porovnávat je, dospívat k zobecnění a využívat je dále v praktickém životě.

Český jazyk se tak od počátku vzdělávání stává nejen nástrojem získávání většiny informací, ale i předmětem poznávání.

1. 2. 3. Jazyková výchova dříve a dnes

Eva Hájková (2007) ve své publikaci *Český jazyk a kurikulum, se zaměřením na 1. stupeň ZŠ* zmiňuje, že v centru pozornosti pedagogické teorie i praxe bylo dříve především vymezení učiva každého vyučovacího předmětu. V současnosti nás kromě učiva spíše zajímá, jaký účel výuka pro žáka má. Co nového si dítě z hodiny odnáší, co zajímavého se dozvěděl, co hodnotného mu škola do praktického života přinesla. Zda se rozvíjí jeho osobnost jak po stránce vědomostní, tak osobnostní. Žák by měl být motivován pro celoživotní vzdělávání, měl by smysluplně vstřebávat informace tak, aby je mohl později hodnotně využít. Učitel by měl žáky podněcovat k tvořivému myšlení, logickému uvažování a vést je k řešení problémů. Důležitou součástí je vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci a rozvíjet u nich schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých.

Je velmi důležité podněcovat děti k tomu, aby se nebály projevat se jako svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovat svá práva a plnit své povinnosti. Pedagog by měl podporovat u žáků potřebu projevat pozitivní city v chování a jednání, rozvíjet u nich kladný vztah k lidem, k prostředí a k přírodě. Žáci by se měli učit chránit si fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědní. Je potřeba pomáhat žákům poznávat a rozvíjet jejich vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.

1. 2. 4. Cíle jazykové výchovy

Cíle jazykové výchovy nám říkají, k čemu je žák prostřednictvím vzdělávacího obsahu veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí.

Vzdělávání vede žáka k chápání jazyka jako historického jevu, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa, rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku nebo zvládnutí běžných pravidel mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a rozvíjení pozitivního vztahu k jazyku v rámci interkulturní komunikace.

Mezi cíle vzdělávání patří také samostatné získávání informací z různých zdrojů, získávání sebedůvěry při vystupování na veřejnosti a ke kultivovanému projevu jako prostředku prosazení sebe sama.

Žák je veden k (*RVP ZV se změnami provedenými k 1. 9. 2007*):

- chápání jazyka jako svébytného historického jevu, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa, a tedy jako důležitého sjednocujícího činitele národního společenství a jako důležitého a nezbytného nástroje celoživotního vzdělávání
- rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku a jeho chápání jako potencionálního zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství
- vnímání a postupnému osvojování jazyka jako bohatého mnohotvárného prostředku k získávání a předávání informací, k vyjádření jeho potřeb i prožitků a ke sdělování názorů
- zvládnutí běžných pravidel mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a rozvíjení pozitivního vztahu k jazyku v rámci interkulturní komunikace
- samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty v rámci různého zaměření
- získávání sebedůvěry při vystupování na veřejnosti a ke kultivovanému projevu jako prostředku prosazení sebe sama

1. 2. 5. Očekávané výstupy

Očekávané výstupy RVP ZV vytvářejí předpoklady k využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí, které RVP ZV nabízí. Očekávané výstupy nám tedy sdělují, co žák na konci období ovládá.

Očekávané výstupy (RVP ZV se změnami provedenými k 1. 9. 2007):

Žák:

- *plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti*
- *porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti*
- *respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru*
- *pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost*
- *v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči*
- *volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích*
- *na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev*
- *zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním*
- *píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev*
- *píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení*
- *seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh*

Pro Jazykovou výchovu jsou vytvořeny následující očekávané výstupy (RVP ZV se změnami provedenými k 1. 9. 2007).

Žák:

- *rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky*
- *pozoruje významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná*

- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost
- rozlišuje druhy v základním tvaru
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojovacími výrazy
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky
- odůvodňuje a píše správně: i/y po tvrdých a měkkých souhláskách i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastní jména osob, zvířat a místních pojmenování.

1. 2. 6. Učivo

Učivo, vymezené RVP ZV, je doporučeno školám k dalšímu rozpracování do jednotlivých ročníků nebo delších časových úseků. Na úrovni ŠVP se stává učivo závazné.

Učivo vymezené *RVP ZV se změnami provedenými k 1.9. 2007*:

- *zvuková stránka jazyka – sluchové rozlišení hlásek, výslovnost samohlásek, souhlásek a souhláskových skupin, modulace souvislé řeči (tempo, intonace, přízvuk)*
- *slovní zásoba a tvoření slov – slova a pojmy, význam slov, slova jednoznačná a mnohoznačná, antonyma, synonyma, homonyma; stavba slova (kořen, část předponová a příponová, koncovka)*
- *tvarosloví – slovní druhy, tvary slov*
- *skladba – věta jednoduchá a souvětí, základní skladební dvojice*

- **pravopis** – lexikální, základy morfologického (koncovky podstatných jmen a přídavných jmen tvrdých a měkkých) a syntaktického (shoda přísudku s holým podmětem)

2. Didaktické pomůcky

J. Průcha (2001) a kol. v pedagogickém slovníku definuje didaktickou neboli učební pomůcku následovně: učební pomůcky jsou předměty zprostředkující nebo napodobující realitu, napomáhající větší názornosti nebo usnadňující výuku.

Podle *B. Kujala* a kol. (1977) jsou učební pomůcky přirozené objekty nebo předměty napodobující skutečnost a symboly, které ve vyučování přispívají jako zdroje informací k vytváření, prohlubování a obohacování představ a umožňují vytvářet dovednosti v praktických činnostech žáků, slouží k zobecňování a osvojování zákonitostí přírodních a společenských jevů. Používají se především proto, aby se vytvořily podmínky pro intenzivnější vnímání učební látky, aby do celkového procesu bylo zapojeno co nejvíce receptorů, především zrakových a sluchových.

L. Mojžíšek (1975) píše, že k nejdůležitějším principům moderní didaktiky patří zásada názornosti. Není možné chápat ji pouze jako demonstraci určitých objektů před žáky, ale v celém souhrnu, do něhož patří analytické sledování jevů, racionalizované pozorování vedoucí k správnému pochopení podstaty jevu.

Podle *Betákové* (1981) je jednou z možností realizace zásady názornosti využití pomůcek ve výuce. Didaktické pomůcky by měly žákům pomoci lépe pochopit učivo, osvojovat si vědomosti a vytvořit nutné návyky. Měly by přímo představovat zpracovanou učební látku. Didaktická pomůcka působí na žáka přímo, je nositelem informací, prostředkem sdělování a řízení žákovy činnosti.

2. 1. Žákovské a demonstrační pomůcky

Žákovské pomůcky

Didaktické pomůcky pro jazykové vyučování dělí *R. Brabcová* (1990) do dvou skupin podle určení na *žákovské* a *demonstrační*.

Žákovské pomůcky jsou takové, se kterými žák samostatně manipuluje. Patří mezi ně například karty s českou abecedou, karty se slabikami, se slovy nebo větami a dalšími jazykovými jevy. Karty jsou vyrobené většinou z papíru nebo umělé hmoty. Učitel si může pomůcku vyrobit sám pomocí laminovacích fólií, pomůcka se tak nezničí a žáci ji mohou naplno využívat. Nejefektivnější však je, když si žáci pomůcku vyrobí sami a učitel jim pouze pomůže s ovládním laminátoru. Všechny natištěné karty s písmeny, slabikami i slovy se dají během vyučování mnohostranně využívat a používat i nadále v dalších ročnících.

Při výrobě pomůcek je třeba dodržet základní zásady, aby byly skutečně přínosem pro vyučování. Písmena mají být vysoká asi čtyři centimetry, aby je viděli i žáci v poslední lavici. Základními barvami by měla být modrá nebo černá, jen podstatné gramatické či pravopisné jevy označíme červeně nebo zeleně.

Vhodné jsou také různé pracovní listy, které si učitel sám připraví a pro všechny žáky nakopíruje. Jsou vhodné k individuální práci s žáky méně i více nadanými.

Demonstrační pomůcky

Pomůcka určená k předvádění určitého jevu je pomůcka demonstrační a můžeme ji rozdělit na vizuální, auditivní, audiovizuální.

Mezi **vizuální** pomůcky můžeme pokládat jakýkoli psaný text, který je předmětem pozorování nebo jakoukoli ilustraci či fotografii. Vizuální pomůcky jsou určené pro zrakové vnímání. Základní pomůckou ve školách je velká tabule před zřetelnicí všech žáků.

Novým trendem jsou v dnešní době **interaktivní tabule**, které jsou u pedagogů i žáků velmi oblíbené. Interaktivní tabule je velká komunikující plocha, ke které je připojen počítač a datový projektor. Projektor promítá obraz z počítače na povrch tabule a přes ni můžeme prstem, speciálními fixy nebo dalšími nástroji ovládat počítač a také pracovat přímo s interaktivní tabulí. Tabule je zpravidla připevněna přímo na stěnu.

Ve škole se interaktivní tabule využívá k procvičování učiva. Učitel připraví program např. s doplňovacím cvičením a žáci dotykem přemísťují správná písmena k doplnění. Stejným způsobem mohou žáci tvořit slova, věty apod.

Auditivní pomůcky jsou určeny pro sluchové vnímání. Dříve byly za základní považovány rozhlas, nahrávky na audiokazetách a gramofonové desky. Dnes již používáme moderní CD nahrávky a hudbu si můžeme poslechnout i na internetu, mobilních telefonech, diskmanech nebo MP3 přehrávačích.

Audiovizuální pomůcky soustřeďují vjemy sluchové i zrakové. Představují je především televize, videonahrávky, DVD nahrávky, PC a s ním spojený internet a nejrůznější počítačové programy.

Ve školách jsou nejvíce využívány především demonstrační pomůcky vizuální, méně jsou využívány auditivní a nejméně jsou využívány pomůcky audiovizuální, pro něž je nutné, aby škola byla dostatečně vybavena moderní vyučovací technikou.

Na mnohých školách bývá technikou vybavená pouze jedna učebna, ve které se žáci podle potřeby střídají. Dobře situované školy mají technikou vybavené všechny třídy.

2. 1. 2. Výukové programy

Neodmyslitelnou pomůckou pro učitele i pro žáky je v dnešní době počítač, který si dovoluji řadit mezi důležité didaktické pomůcky moderního vyučování. S rozvojem informatiky souvisí i rozvoj výukových programů, kterých je v současné době nepřeberné množství. Někteří pedagogové se tomuto trendu stále ještě brání, ale při jeho efektivním používání určitě usnadní učiteli práci.

První zmínky o této problematice se v českém školství objevily již v roce 1954. Byla to snaha o zapojení počítače do výuky, aby tak bylo dosaženo kvalitnějšího vyučování při zvyšující se náročnosti požadavků na vzdělávání. Vzdělávací funkce, které dříve plnil učitel, měl v programovaném učení nahradit učební program. (Sulovská, 2002)

Výhodou počítačové techniky je, že každý žák může pracovat dle vlastního tempa. Výukové programy poskytují i volbu náročnosti či rychlosti v plnění úkolů.

V dnešní době existuje mnoho programů různé kvality. Některé jsou obohaceny nejen textem, ale i obrázky, grafikou, animací a zvukem. K dispozici jsou i online programy, které jsou dostupné na internetu. Kromě výukových programů, které jsou médií nabízeny, si může učitel sám vytvořit program pro žáky přímo na míru.

Mezi zajímavé programy, které internet nabízí patří: www.terasoft.cz, www.spomocnik.cz, www.silcom-multimedia.cz, www2.skolahrou.cz.

Rodiče i pedagogové musí vzít v úvahu skutečnost, že nadměrné užívání počítače není pro děti ze zdravotních důvodů vhodné, proto je třeba jeho používání regulovat.

2. 2. Využití didaktických pomůcek

Didaktické pomůcky se dají využívat v jakékoli části vyučovací hodiny. Důležité je činnosti často střídát vzhledem k věku dětí, nejmladší žáci se dokáží na jednu činnost soustředit po dobu maximálně 10 – 15 minut.

2. 2. 3. Vyvozování učiva

V první řadě mohou didaktické pomůcky sloužit k vyvozování učiva na začátku hodiny. Mají úlohu *motivační*, měli by u žáků probudit zájem o další práci v hodině. Takto využitě pomůcky jsou zároveň součástí samotného výkladu učiva. Po této motivační fázi lze pomůcky využít jako *inspiraci* pro další práci v hodině. Vystavené nebo vyvěšené pomůcky mohou žákům posloužit také pro rychlou *orientaci* v učivu.

Struktura vyučovací hodiny se skládá z několika částí. *Jelínek* (1979) uvádí tyto vyučovací celky:

1. Úvod (zahájení hodiny), v němž žáky motivujeme k další práci, žáci jsou seznamováni s úkolem hodiny.
2. Aktivizace dříve probraného učiva potřebného k výkladu nového učiva.
3. Prvotní osvojování učiva.
4. Upevňování a aplikace nového učiva na příkladech.
5. Opakování a procvičování učiva.
6. Shrnutí učiva.

7. Všestranné jazykové rozbory.
8. Prověřování učiva.

2. 2. 4. Hlavní část hodiny

Pomůcky však mohou také tvořit samotnou hlavní část hodiny. Důležitou vlastností, kterou mají tyto didaktické pomůcky, je hravost. Tato dětská přirozenost přitahuje žáky k práci a tedy k dalšímu vzdělávání. Důležité je přilákat žáky k aktivitě dobrovolně, nenásilně, žák by se měl na práci těšit a měla by mu činit potěšení. Pomůcky musí hlavně zaujmout a v neposlední řadě něco naučit.

Využívání didaktických pomůcek může pomoci žákům, pro které český jazyk nepatří mezi oblíbené předměty, učivo jim nejde a nebaví je. Aktivita ve dvojici nebo ve skupině, kdy se žáci učí spolupráci, musí mezi sebou komunikovat a pomáhat si, může odbourat strach, napětí a stres z neoblíbeného předmětu. Individuálně můžeme vytvořit takové pomůcky, které právě konkrétnímu žákovi pomohou odstranit strach z chyb a nedostatků, které v jazyce má.

2. 2. 5. Opakování učiva

Nejčastější využití didaktických pomůcek je při *procvičování* a opakování znalostí učiva žáků. V této fázi si žáci při manipulaci pomůcek upevňují probranou látku zábavnou formou. Skládání domina nebo různých skládaček nám napoví, jestli učivu žák porozuměl a látku ovládá.

2. 3. Fixační metoda

Učivo s žáky opakujeme a procvičujeme v přípravné části vyučování, při procvičování nové látky, po ukončení tématického celku, ale také v průběhu učebního procesu a stejně tak na konci a začátku školního roku.

Trvalé zapamatování látky je možné jen jejím opakováním a uložením do dlouhodobé paměti. Opakování a procvičování je jedním z nejdůležitějších úkolů vyučovacího procesu.

Kdykoli během opakování a procvičování učiva jsou vhodné didaktické pomůcky v podobě hlavolamů, skládaček, doplňovaček, osmisměrek, labyrintů nebo rébusů. Žáci mohou pomůcky použít k další práci, například k opisování, domýšlení, tvoření podobné hry nebo její obměny. Činnosti trénují paměť, tvořivost, přemýšlení, fantazii a vedou k logickému myšlení a rozvíjení intelektových dovedností.

3. Motivace a hodnocení

Motivace a hodnocení jsou neoddělitelnou součástí vyučovacího procesu. Pozitivní motivace učební činnosti žáka je zásadní podmínkou jeho školní úspěšnosti a hodnocení je určitým protějškem motivace a samo o sobě je motivačním činitelem.

Motivace

P. Hartl, H. Hartlová (2000) definují motivaci jako proces usměrňování, udržování a energetizace chování, která vychází z biologických zdrojů. Je to aktivní zaměření činnosti na dosažení cíle nebo uspokojení potřeby.

Ve škole se motivováním rozumí záměrné působení učitele na žáka pomocí určitých didaktických prostředků. Osvojování nových poznatků u žáků by mělo vycházet z jejich vlastní touhy po aktivním poznání.

Mezi běžnou motivaci na začátku hodiny patří vypravování příběhu, rozhovor nebo báseň k tématu vyučovací jednotky. Hodina může začít i krátkou jazykovou hrou (viz *S. Pišlová: Jazykové hry*), hádankou či dramatizací.

Rozlišujeme motivace vnější a vnitřní. Vnější motivace se používá v podobě odměn (chvála, dobré známky, diplom, sladkosti atd.). To znamená, že vnější motivace souvisí s vnějšími podněty. Vnitřní motivace znamená, že děti se činností účastní aktivně, aniž by za to byly odměňovány. Pro vnitřní motivaci je důležité přesvědčení, že k dosažení cíle – úspěchu musí žák vynaložit určité úsilí. Vnitřní motivace tedy vychází z touhy po uspokojení vnitřní potřeby.

Možnosti zvyšování motivace žáků k učení jsou mnohostranné. *I. Lokšová (1999)* doporučuje několik metod rozvíjení motivace žáka. Patří mezi ně například

vyučování hrou, kde se motivačně využívá zejména soutěživosti, radosti ze hry, uvolněné atmosféry a nezávaznosti.

Využívání soutěží bývá předmětem sporů, a to proto, že pozitivně motivováni jsou pouze ti, kteří jsou v soutěžích úspěšní a negativní dopad mají na ty, kteří prohrávají. Soutěže by se měly střídat tak, aby měli možnost vyhrát i méně nadaní žáci. Učitel by měl hledat takové aktivity, aby využíval individuálních předností žáků (inteligence žáků, manuální zručnost, sociální inteligenci, umělecký talent apod.).

Zvýšit pozornost žáků lze zajímavými úkoly, ve kterých žák nachází dramatičnost, tajuplnost nebo vědecké objevování. Důležitá je rozmanitost vyučování, změna rytmu a tempa, změna metod a forem práce, překvapivost. Napětí ve třídě lze prolomit humorem nebo relaxačním cvičením. Motivaci podporují tvořivé úkoly, učení v rolích, ve skupinách nebo dramatizace.

Důležitý je individuální přístup učitele. Například dítěti se silně vyvinutou potřebou vnímání hmatem hodně pomůže, když si to, o čem je text napsaný na tabuli, může ohmatat, přejet prsty. Pro zrakově orientované dítě zase znamená jeden obrázek více než tisíc slov. (Helms, W., 1995)

Hodnocení

Podle *P. Hartla, H. Hartlové* (2000) je hodnocení charakteristika či klasifikace jevů, které nelze exaktně měřit. Nejčastěji se hodnotí za pomoci škál a obsahuje vždy subjektivní vlivy hodnotitele.

Hodnocení je obecně vyjádření učitele o tom, jak a do jaké míry žák učivo zvládl, jakých výsledků dosáhl, s jakou pílí, odpovědností či zájmem k němu přistupoval.

R. Brabcová (1990) píše, že hodnocení je nezbytnou součástí činnosti učitele nejen ve vyučovací hodině, ale i mimo ni. Hodnocení je adresováno celé třídě, skupině nebo jednotlivcům. Hodnocení práce celé třídy je naprosto nezbytné v závěru každé vyučovací jednotky. Učitel se neobejde bez hodnocení také po skončení některých úseků vyučovací hodiny, obzvláště po skončení práce ve skupině je nutno jejich práci zhodnotit podle jednotného měřítka.

Učitel musí vždy hodnotit tak, aby zároveň podporoval motivaci dítěte pro jeho další práci a rozvoj. Proto by se měl důkladně zamýšlet nad tím, jakou formu hodnocení použije. Učitelé často užívají klasifikace nebo slovního hodnocení. Slovní hodnocení je pro dítě více motivující oproti klasifikaci, která dává dětem a jejich rodičům pouze sdělující stanovisko. Proto je vhodnější používat obou forem hodnocení, tedy propojovat klasifikaci se slovním hodnocením.

Pavel Kopřiva (1994) se domnívá, že slovním hodnocením můžeme motivovat přinejmenším stejně tak dobře a většinou víc a přitom se můžeme vyhnout nežádoucím stresům a dalším úskalím, která jsou se známkováním spojena. Každého můžeme za něco pochválit (za aktivitu, snahu, výsledek, ochotu, spolupráci). O výhodách i nevýhodách slovního hodnocení píše ve své publikaci například Jana Stará: Slovní hodnocení na 1. stupni ZŠ; RAABE 2006 nebo Jan Slavík: Hodnocení v současné škole, 1999.

4. Vyučovací metody

Didaktiky českého jazyka (*Brabcová, 1990* a *Svoboda, 1976*) uvádějí základní poznávací vyučovací metody, mezi které patří **analýza a syntéza, komparace, abstrakce a generalizace, konkretizace, klasifikace, analogie, subsumpce, indukce a dedukce.**

V moderní škole se však objevují inovační didaktické teorie, které jsou založeny nejenom na metodické kompetenci vyučujícího, ale i na aktivní spoluúčasti žáků. Mezi takové vyučovací metody se řadí aktivizující metody, které silně motivují žáky k práci.

4. 1. Poznávací vyučovací metody

Vyučovací metody poznávací vycházejí z myšlenkových operací. Jde o myšlenkové operace, které vedou k poznání skutečnosti. Jazykové jevy žák poznává a osvojuje si je na základě myšlenkového procesu. (*Brabcová, 1990*)

4. 1. 1. Analýza a syntéza

Analýzou se myslí rozčlenění celku na části, na jednodušší složky. Žák postupuje od celku k jeho částem a určuje tak podstatné znaky celku.

Syntéza znamená sloučení částí do celku. Postupuje od jednoduchého ke složitějšímu, od známého k novému.

Těmito metodami pracují žáci již od 1. ročníku při analyticko-syntetické metodě učení čtení, kdy dělí slova na slabiky, slabiky na písmena a opět je skládají dohromady. Dále se tak pokračuje ve skládání vět ze slov.

Vhodnými pomůckami tak jsou karty s písmeny, slabikami, se slovy či větami. Žáci skládají z písmen slabiky, ze slabik slova a ze slov věty podle učitelova zadání. V opačném případě můžeme žákům rozdat na papíře natištěné věty, které budou stříhat na slova. Slova mohou dále stříhat na slabiky a slabiky na písmena.

4. 1. 2. Komparace

Komparace (srovnání) představuje myšlenkový postup, kterým zajišťujeme shody a rozdíly mezi věcmi nebo porovnávanými jevy. Jde o relaci shody a rozdílu. Porovnáním shodných stránek sledovaných předmětů nebo jevů se odkrývají jejich podstatné rysy. Srovnáním se žáci učí postihnout podobnost a rozdílnost dvou nebo více objektů a shodu jejich částí a vlastností.

Metodu komparace lze využívat u všech didaktických pomůcek v podobě karet se slovy, které chceme dle nějakého pravidla rozdělovat. Například žákům rozdáme kartičky se slovy a jejich úkolem je rozdělit se do tolika skupin, kolik slabik mají slova na kartách. Bez zadání konkrétního pravidla rozdělení skupin můžeme žáky nechat přemýšlet, podle jakého kritéria lze slova dělit. Žáci mohou slova dělit podle slovních druhů, podle začátečních písmen nebo podle významu.

Další pomůckou jsou natištěné dva druhy karet: s číslovkami a s čísly (*příloha č. 52*). Karty rozdáme dětem, které ke své kartě hledají odpovídající dvojici, např. 5 = pět, 2. = druhý, 23 = dvacet tři. Žáci si uvědomují rozdíl mezi číslicí a slovy.

4. 1. 3. Abstrakce a generalizace (zobecnování)

Abstrakce rozlišuje a zdůrazňuje podstatné od nepodstatného tak, že se soustředíme na určité stránky sledovaných jevů a od ostatních odhlížíme. Jde o myšlenkovou činnost, při níž se dochází k obecným poznatkům. Srovnávají se jazykové jevy, které se v něčem shodují, v něčem liší. Zobecnění záleží na stanovení vlastností obecných, podstatných.

Vhodnou pomůckou mohou být kartičky se slovy a ukazovacími zájmeny (příloha č. 20). Pokusíme se s žáky vyvodit rod podstatných jmen. Rozmístíme po třídě karty s ukazovacími zájmeny *ten, ta to* a žáci své kartičky s podstatnými jmény správně přiřazují k zájmenu. Obecně jsme tedy přišli na to, že na podstatná jména si ukazujeme zájmeny. Podobným způsobem můžeme substantiva dělit na osoby, zvířata a věci (příloha č. 20.1.). Později přidáme vlastnosti, pocity a děje.

Generalizace vystihuje společné znaky objektů. Prostřednictvím abstrakce se nachází to, co je pro tyto objekty podstatné a co umožňuje jejich spojení na základě určitých společných znaků. Při zobecnování je nutno předcházet předčasné, nebo-li neúplné generalizaci, vycházející z neúplného počtu případů. Zobecnování využíváme například při výkladu o stavbě slabiky. Jestliže žák neanalyzuje správně slabiky, ve kterých je samohláska nahrazena slabikotvornou souhláskou, pak může chybovat v případech jako *vl-na, sr-na*, popřípadě chybně vydělovat slabiky *mr-a-ve-nec, br-ouk* apod.

Učíme-li žáky například třídit věty podle postoje mluvčího výpovědi, vhodnou pomůckou mohou být karty s natištěnými větami. Žáci na základě určitých společných znaků dělí věty do čtyř skupin: *oznamovací, rozkazovací, tázací, přací* (příloha č. 5).

4. 1. 4. Konkretizace

Konkretizace je myšlenkový postup od všeobecného k jednotlivému. Žáci zobecněné poučení dokládají vhodnými příklady.

Seznamujeme-li žáky se slovními druhy, nejdříve je seznámíme všeobecně se všemi deseti skupinami. Seznámení může být v podobě deseti *domků, vlaku* s deseti

vagony (příloha č. 19) nebo žebříku o deseti příčkách (příloha č. 19.1.). Poté žáky podrobněji seznamuje s každým druhem zvlášť.

Mají-li žáci osvojené všechny slovní druhy, vhodnou pomůckou může být papírový vlak, jehož každý vagon nese jeden slovní druh. Žákům rozdáme karty se slovy, které třídí jako náklad do správného vagonu. (příloha č. 19)

4. 1. 5. Klasifikace

Klasifikace (třídění) je myšlenkový proces, jímž se skupina jevů nebo předmětů dělí na podskupiny podle určitého třídícího znaku. Je založena na principu přiřazování jednotlivého všeobecnému. Klasifikace představuje operaci dělení rozsahu pojmů, jde o dělení určité třídy na druhy.

Žáci mohou například klasifikovat hlásky na souhlásky a samohlásky, souhlásky mohou dělit na pravopisně tvrdé, měkké, obojetné a samohlásky na krátké a dlouhé. Rozdáme žákům karty s různými písmeny a na tabuli připevníme karty se skupinami, ke kterým chceme, aby žáci přiřazovali. Podobně se mohou dělit na skupiny souhlásek a samohlásek nebo na samohlásky krátké a samohlásky dlouhé apod. (příloha č. 10).

4. 1. 6. Analogie

Analogie je myšlenkový postup, v němž na základě shody dvou nebo více jevů či znaků porovnávaných elementů usuzujeme na shodu jevů či znaků porovnávaných elementů i v jiných vlastnostech těchto elementů. Analogie předpokládá analýzu a zobecnění.

O analogii se žák opírá při psaní znělých a neznělých souhlásek na konci slova, když rozvažuje, že se píše *chléb*, protože se říká *chleba*, *hrad*, protože se říká *hradu* atd. Žák ví, že správný pravopis odůvodní dvojím způsobem a to tak, že si řekne slovo v jiném tvaru (*zub – zuby*) nebo slovo příbuzné (*zub – zubatý*), (příloha č. 16).

4. 1. 7. Subsumpce, indukce, dedukce

Subsumpce je myšlenkový postup, jímž zvláštní podřizujeme obecnějšímu, například při sestavování významových řad: Anička – panenka – hračka – věc. Při vytváření jazykových vědomostí a dovedností vede učitel myšlení žáků buď myšlenkovým postupem induktivním nebo deduktivním.

Indukce

Při postupu induktivním se dochází na základě jednotlivých příkladů k definici, od jednotlivého k obecnému. Žáci se nejprve seznamují s jednotlivými předměty a jevy na základě bezprostředního vnímání, pak přecházejí k uvědomování si obecného závěru, a to od jednotlivých pojmů k nadřazenému pojmu.

Například můžeme po zemi rozmístit slova (antonyma), ze kterých mají žáci utvořit dvojice podle smyslu (*příloha č. 7*). Aniž by žáci věděli definici antonym, nejsou-li slova příliš obtížná, většina žáků dvojice vytvoří. Následně můžeme žáky seznámit s definicí slov protikladných.

Dedukce

Dedukce je myšlenkový postup od obecného k jednotlivému (od definice k příkladům). Při užití deduktivní metody se žáci učí vycházet z obecných zákonitostí a pravidel a postupovat od nich k jednotlivostem a k praktickému použití.

Například můžeme vycházet od definice synonym a na konkrétních příkladech si ověřit, zda to tak je. Rozmístíme po koberci slova (synonyma) a žáci podle definice tvoří dvojice souznačných slov (*příloha č. 8*).

4. 2. Aktivizující metody -

Mezi moderní metody současného školství postupně prostupují také aktivizující metody, které uplatňují problémový přístup k učení. Základními skupinami

aktivizujících metod jsou *diskusní metody, situační metody, inscenační metody a didaktické hry*.

Vhodnými aktivizujícími metodami pro výuku českého jazyka na 1. stupni základní školy jsou metody *projektové, miniprojekty, metoda práce s portfoliem* a zmiňované *didaktické hry*.

5. Didaktické hry

Didaktické pomůcky můžeme využít nejen samostatně, ale i k didaktické hře, která slouží stejně dobře ke zpestření a zefektivnění výuky jako didaktická pomůcka samotná. Hra, která je pro dítě přirozenou činností a poskytuje mu zábavnou formou poznatky a dovednosti a pomáhá mu překonávat obtíže ve výuce.

Didaktické hry mohou učitelé využít v jakékoli části hodiny, chtějí-li žáky zaujmout nebo zaktivizovat v hodině, zvýšit motivaci ke vzdělávání, odstranit únavu apod. Tyto aktivity lze zahrnout do vyučování také cíleně a ne pouze jako zachraňovací činnost, ale využít ji jako motivační prostředek nebo fixační metodu.

Václav Viška (2008) se ve své práci *Klasifikace výukových metod v českém jazyce na ZŠ* se o didaktické hře vyjádřil takto: Didaktická hra rozvíjí logické a kombinační myšlení žáků, zlepšuje koncentraci pozornosti, rozvíjí tvořivé myšlení, cvičí paměť a představivost. Hry mohou žáka velmi intenzivně zapojovat do výuky a přimět je k takovému soustředění, jakého nelze dosáhnout pomocí žádné jiné metody. Díky zvýšenému zájmu a motivaci, které jsou vyvolány zejména kratší hrou, mohou žáci získat k předmětu i k učiteli kladný vztah.

Podle *Houšky (1993)* je didaktická hra taková hra, ke které podnítl děti záměrně pedagog (učitel, vychovatel) a která směřuje k dosažení určitých didaktických cílů. Didaktická hra se může plně uplatnit a rozvinout v organizované činnosti dětí a mládeže, kterou může být školní vyučování, ale stejně tak i řízené aktivity ve volném čase.

5. 1. Jazykové hry

Za jazykovou hru považujeme takovou hru, která se svým cílem dotýká některé oblasti českého jazyka, ať už se jedná o problematiku fonetiky a fonologie, morfologie (hláskosloví), lexikologie (slovotvorby), syntaxe (skladby) nebo stylistiky.

Jazykových her je velké množství. Inspiraci i konkrétní příklady můžeme najít například v publikacích: *Pišlová, S.: Jazykové hry (2008)*, *Houser, P.: Hry se slovy a jazykem (2002)* nebo *Čechová, M.: Hrátky s češtinou(1996)* nebo *Ječná, K.: Nuda při češtině? Ani nápad! (1997)*.

Druhy jazykových her

Je mnoho druhů jazykových her, jejich dělení není nijak ustálené. *Simona Pišlová (2008)* dělí jazykové hry podle toho, co žáci procvičují: hry na cvičení čtení a psaní, hry na cvičení výslovnosti, hry na cvičení pravopisu, hry na poznávání stavby jazyka, hry na rozvíjení slovní zásoby, hry rozvíjející stylistické dovednosti a hry všestranného využití.

Marie Čechová (2007) dělí jazykové hry na lexikální, frazeologické, onomastické, slovotvorné, tvaroslovné, fonetické, pravopisné, syntaktické a stylizační.

Organizace a prvky jazykových her

Každá hra má svá pravidla, která je třeba dodržovat a žáky s nimi předem seznámit. Dalšími důležitými prvky hry jsou cíl hry, motivace, pomůcky, časové a prostorové vymezení, vedení hry, obsah a hodnocení. Při přípravě hry bychom každé této části měli věnovat dostatečnou pozornost, aby byla naše hra úspěšná a vedla k vytyčenému cíli.

Simona Pišlová (2008) uvádí, že zařazení jazykové hry se liší podle velikosti skupiny a míry organizovanosti. Čím je skupina větší a méně organizovaná, tím volíme jednodušší a kratší hru. Naopak nejkomplicovanější hry hrajeme s menší skupinou zkušenějších hráčů, které dobře známe. Vždy se snažíme udělat program pestrý, a proto bychom neměli opakovat stále stejnou aktivitu. Většinou se z repertoáru her vedoucího

vytříbí několik velice úspěšných her, které může v dostatečném časovém odstupu znovu s dětmi zahrát. Vedle těchto oblíbených her však stačí většinu her zahrát s dětmi pouze jednou, případně je pro příští použití obměníme.

5. 1. 2. Příklady jazykových her

Znalost písmen

Poznej moje písmeno (*S. Pišlová: Jazykové hry, 2008*): žák popisuje tvar (pohyb) linky, která tvoří jeho písmeno. Děti podle popisu linku kreslí. Komu se podaří písmeno správně napsat, kdo je první pozná? Tímto způsobem mohou žáci hádat i krátká slova.

Bingo: každý žák si napíše na papír deset písmen, učitel diktuje nebo losuje písmena, která si žáci vyškrtávají, hráč, který jako první vyškrtá všechna písmena, vyhrává.

Cvičení výslovnosti

Jazykolamová minutovka (*S. Pišlová: Jazykové hry, 2008*): hráč si vytáhne kartičku s jazykolamem a hned jej říká. Počítá se každé správné vyslovení celého jazykolamu během jedné minuty.

Hádej, co říkám?: hráči odezírají žákům z úst a snaží se uhádnout, co říká. Mohou hádat přísloví, jazykolamy, podstatná jména, slovesa apod.

Pravopis

Ypsilon – jota (*S. Pišlová: Jazykové hry, 2008*): hráči soutěží, kdo do tří minut napíše více slov, ve kterých se nevyskytuje jiná samohláska než ypsilon nebo jota.

Urči správné i, y: žáci si vyrobí čtyři kartičky, na které napíší i, í, y, ý. Učitel říká slova a žáci zvedají nad hlavu kartičku se správným i, í, y, ý. Je dobré kartičku popsat z obou stran, aby žák viděl, které i, í, y, ý, ukazuje.

Stavba jazyka

Země město - slovní druhy (S. Pišlová: *Jazykové hry, 2008*): obdoba známé hry *země, město*. Každý si udělá na papíře deset sloupků, které nadepíše názvy slovních druhů kromě částic. Do posledního sloupce se zapisují body. Hra má stejná pravidla jako hra *Země, město*.

Skládej slova, věty: žáci pracují s kartičkami s písmeny, slabikami a skládají slova nebo věty podle učitelova zadání. Například: slož co nejvíce slov, které neobsahuje samohlásku, sestavte větu, jejíž slova budou začínat postupně podle písmen abecedy (*Aleš bavit celý den fotbalem Gitu, Honzu i Jitku, která líčila Monice Novákové opravdové příběhy rodiny Smutných.*).

Slovní zásoba

Tvoříme příběh: sedíme s žáky v kruhu a tvoříme větu tak, že každý žák po kruhu přidává do věty jedno slovo. Žáci spolu se slovní zásobou trénují paměť.

Hod' slovo (S. Pišlová: *Jazykové hry, 2008*): k této hře potřebujeme pět kostek s písmeny, hráči střídavě házejí všemi kostkami. Kdo z písmen svého hodu nesloží jedno alespoň třípísmenné slovo, vypadne ze hry. Vítězí poslední hrající hráč.

Stylistické dovednosti

Nakresli obrázek (S. Pišlová: *Jazykové hry, 2008*): jeden žák kreslí podle popisu ostatních žáků tak, aby na něj neviděli. Jeho úkolem je kreslit podle pokynů členů své skupiny. Který obrázek se bude nejvíce podobat vzoru?

PRAKTICKÁ ČÁST

Cíle

V praktické části své diplomové práce se věnuji řadě didaktických pomůcek, které slouží žákům k přímé manipulaci. Pomůcky, které jsem vytvořila, jsou vhodné pro výuku českého jazyka ve 2. ročníku základní školy. Mým cílem je žákům pomoci s osvojováním učiva a se získáváním informací názornou, zábavnou a hravou formou. Na první pohled jsou pomůcky lákavé svou barevností, která by měla upoutat pozornost žáků. Domnívám se, že jejich používání bude mít pozitivní vliv v orientaci a seznámení se s učivem, usnadní jeho vyvozování a následné osvojování a stane se praktickou součástí pro krátkodobé i dlouhodobé procvičování. Mým záměrem je zaujmout žáky didaktickými pomůckami tak, aby nabyli dojmu, že si hrají, soutěží a současně si procvičují učivo. Snažím se, aby byly mé pomůcky efektivní a staly se nepostradatelnou součástí každodenního školního vyučování.

Význam didaktických pomůcek vidím především v názornosti, soustředění vjemů zrakových i hmatových, variabilitě používání a v efektivitě osvojování učiva. Žáci vnímají barevné pomůcky zrakem, hmatem a mohou si s nimi hrát, soutěžit, přemísťovat je a přemýšlet o jejich logickém uspořádání. Myslím si, že je pro žáky velmi důležité, že si mohou na pomůcku sáhnout, přemýšlet o ni a manipulovat s ní.

Didaktické pomůcky procvičují učivo 2. ročníku, cvičí děti ve vzájemné spolupráci, sebekontroly a ve vytváření logických konstrukcí. Jsou vhodným doplňkem jak pro děti nadané (práce navíc), tak i přiměřenou názornou pomůckou pro děti méně nadané.

Cíle, klíčové kompetence i očekávané výstupy jsou v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Doufám, že se pomůcky stanou silnou motivací a probudí u žáků zájem o vyučování.

„Hra je radost. Učení při hře jest radostné učení.“

J. A. Komenský

1. Didaktické pomůcky

Didaktické karty jsou připevněné suchým zipem na velkém nástěnném kalendáři, který slouží jako tabule, pracovní plocha a prostor, kam se dají všechny pomůcky uložit. Kalendář obsahuje karty s učební látkou pro 2. ročník základní školy. Žáci mohou karty podle učitelových požadavků různě třídit, logicky uspořádat nebo tvořit skupiny. Didaktické karty slouží jako motivace pro zájem o výuku i jako inspirace pro další práci. Plocha s materiály může pro děti viset ve třídě pro potřebu rychlé orientace v učivu.

Karty jsou barevné, aby motivovaly žáky k práci a písmo je dostatečně velké, aby na ně všechny děti viděly. Pomůcky jsou zatavené v laminovací fólii, což zvyšuje jejich trvanlivost. Suchý zip na kartách využijeme při připevňování na přílnavý povrch, například na koberec, který může sloužit ve třídě jako nástěnka. Zároveň se dají karty používat i na magnetickou tabuli, v tomto případě stačí přilepit magnet či magnetickou pásku.

Variabilita pomůcek spočívá v tom, že se karty dají používat současně s tabulí, ale i samostatně. Žáci mohou podle požadovaných kritérií připevňovat karty různým způsobem, osvojování a procvičování učiva je tak jen v učitelově režii.

Funkčnost didaktických pomůcek jsem realizovala s žáky 2. ročníku na ZŠ Chodovická v Horních Počernicích a ZŠ Zbraslav. Všechny pomůcky mi sloužily buď k vyvozování učiva nebo opakování a procvičování probrané látky.

Ke každé pomůcce je popsána její funkce, učivo, kterého se pomůcka týká a organizace práce. V některých případech je popsána realizace v praxi. Všechny pomůcky splňují cíle RVP ZV.

Definice učiva jsou z učebnic českého jazyka pro 2. ročník ZŠ: Hájková, E., Pišlová, S. *Čeština pro 2. ročník ZŠ A,B*. Jnan 1994, Mühlhauserová, H.: *Český jazyk 2, učebnice pro 2. ročník základní školy*, Nová škola 1998, metodických příruček Šmejkalová, M. *Metodická příručka Český jazyk pro 2. ročník ZŠ*. SPN 2007, Hirschová, M., MIKULENKOVÁ, H. *Český jazyk ve 2. až 5. ročníku, příručka pro učitele*. Prodos 1998, Hošnová, E., Bozděchová, I., Mareš, P., Svobodová, I. *Český jazyk pro základní školy, metodická příručka*. SPN Praha 2007.

Cíle RVP

- získávání dovedností a vědomostí k osvojování problému
- vedení k logickému myšlení
- rozvíjení intelektových dovedností - porovnávání různých jevů, shod a odlišností, třídění podle určitých hledisek a dospívání k zobecnění
- osvojování problému zábavnou formou
- opakování a procvičování učiva
- rozvíjení samostatnosti a logického uspořádání

Očekávané výstupy

Žák:

- dělí slova na slabiky
- řadí slova podle abecedy
- rozlišuje a tvoří věty jednoduché a souvětí
- dokáže prostřednictvím spojek tvořit souvětí
- rozlišuje druhy vět
- porovnává významy slov a rozlišuje slova nadřazená, podřazená a souřadná
- porovnává významy slov a rozumí pojmům antonyma a synonyma
- skládá z písmen slabiky, ze slabik slova a ze slov věty
- dělí hlásky na samohlásky a souhlásky
- správně odůvodňuje pravopis slov s *ú/ů*
- rozumí problematice dvojhlásek a slabikotvorného *r* a *l*
- správně odůvodňuje pravopis po tvrdých a měkkých souhláskách
- správně odůvodňuje pravopis se souhláskami uprostřed a na konci slova
- rozumí problematice skupiny hlásek *dě, tě, ně* a *bě, pě, mě, vě*
- zná řadu slovních druhů
- přiřazuje slova ke správnému slovnímu druhu
- pozná a pracuje s podstatnými jmény, slovesy, předložkami a spojkami

1. 1. Počet slabik ve slově

Metodika

Slova se skládají ze slabik. Slova mohou být jednoslabičná i vícslabičná (dvojslabičná, trojslabičná, atd.). Slova *k*, *s*, *v*, *z* netvoří slabiku, jsou to neslabičné předložky a splývají s první slabikou následujícího slova (*k to-bě*).

Pomůcky (příloha č. 1)

Didaktickou pomůckou jsou velké a malé karty k učivu určování počtu slabik ve slově. Velké karty: slova *jednoslabičná*, *dvojslabičná*, *trojslabičná* a kartičky se slovy k určování počtu slabik ve slově. Velké karty připevníme na tabuli nebo rozmístíme po třídě, každému žákovi pak rozdáme nebo necháme vylosovat kartičku se slovem. Podle potřeby může učitel rozdání kartiček ovlivnit. Žáci mají za úkol si slovo na kartičce přečíst, přemýšlet, do jaké skupiny patří a správně je přiřadit. Kdo úkol splní, jde se posadit do lavice, aby bylo zřejmé, které děti jsou už s prací hotové.

Jiné využití pomůcky

Najdi svoji skupinu. Žákům rozdáme pouze malé kartičky se slovy s různým počtem slabik a jejich úkolem bude utvořit skupiny podle počtu slabik ve slovech.

Využití kartiček je bohaté. Žáci mohou např. hledat taková slova, ke kterým by našli synonymum, antonymum, mohou tvořit tématické celky, formulovat věty, vymýšlet vypravování nebo jiná slova s různým počtem slabik. Mohou tvořit složené výrazy nebo hledat nejdelší české slovo. Formou hry a soutěže mohou žáci na čas vymýšlet co nejvíce jednoslabičných, dvojslabičných, trojslabičných i vícslabičných slov. Mohou sami vytvářet kartičky se slovy, které připevní k ostatním na tabuli.

1. 1. Počet slabik ve slově

Metodika

Slova se skládají ze slabik. Slova mohou být jednoslabičná i víceslabičná (dvojslabičná, trojslabičná, atd.). Slova *k*, *s*, *v*, *z* netvoří slabiku, jsou to neslabičné předložky a splývají s první slabikou následujícího slova (*k to-bě*).

Pomůcky (příloha č. 1)

Didaktickou pomůckou jsou velké a malé karty k učivu určování počtu slabik ve slově. Velké karty: slova *jednoslabičná*, *dvojslabičná*, *trojslabičná* a kartičky se slovy k určování počtu slabik ve slově. Velké karty připevníme na tabuli nebo rozmístíme po třídě, každému žákovi pak rozdáme nebo necháme vylosovat kartičku se slovem. Podle potřeby může učitel rozdání kartiček ovlivnit. Žáci mají za úkol si slovo na kartičce přečíst, přemýšlet, do jaké skupiny patří a správně je přiřadit. Kdo úkol splní, jde se posadit do lavice, aby bylo zřejmé, které děti jsou už s prací hotové.

Jiné využití pomůcky

Najdi svoji skupinu. Žákům rozdáme pouze malé kartičky se slovy s různým počtem slabik a jejich úkolem bude utvořit skupiny podle počtu slabik ve slovech.

Využití kartiček je bohaté. Žáci mohou např. hledat taková slova, ke kterým by našli synonymum, antonymum, mohou tvořit tématické celky, formulovat věty, vymýšlet vypravování nebo jiná slova s různým počtem slabik. Mohou tvořit složené výrazy nebo hledat nejdelší české slovo. Formou hry a soutěže mohou žáci na čas vymýšlet co nejvíce jednoslabičných, dvojslabičných, trojslabičných i víceslabičných slov. Mohou sami vytvářet kartičky se slovy, které připevní k ostatním na tabuli.

Praxe

Didaktickou pomůcku jsem použila s žáky 2. ročníku, kteří již učivo určování počtu slabik ve slově měli osvojené. Tvoření skupin bylo pro děti nové, tento způsob výuky neznaly, přesto všechny děti svůj úkol zvládly.

1. 2. Abeceda

Metodika

Všechna písmena mají v abecedním řazení své místo. Říkáme, že je řadíme podle abecedy. Podle abecedy jsou seřazena slova ve slovnících, v encyklopediích, různých seznamech apod. Je tomu tak proto, abychom rychleji našli slovo, které hledáme. Začínají-li dvě slova, která chceme řadit podle abecedy, stejným písmenem, rozhodující je druhé písmeno (popřípadě další písmena).

Pomůcky (příloha č. 2)

Žáci mají k dispozici zalaminované kartičky s českou abecedou opatřené suchým zipem nebo magnetickou páskou z důvodu upevnění písmen na kobercovou nebo magnetickou tabuli. Každý žák dostane nebo si vylosuje písmeno abecedy. Úkolem žáků je připevnit písmena na tabuli a utvořit tak řadu české abecedy. Hry na poznávání písmen jsou vhodné již pro 1. ročník. K řazení slov podle abecedy můžeme využít libovolné didaktické karty z kalendáře.

Jiné využití pomůcky

Řada. Každý žák má jedno písmeno, úkolem je v tichosti utvořit řadu písmen podle abecedy. Stejným způsobem se mohou řadit podle svých křestních jmen či příjmení.

Abeceda. Pro hru připravíme dvě sady kartiček s českou abecedou. Proti sobě hrají dva hráči nebo dvě skupiny hráčů. Kartičky rozmístíme po zemi rubem vzhůru. Hráči střídavě otáčejí po jedné kartičce a sbírají postupně celou řadu české abecedy. První kartou bude tedy písmeno A. Hráč, který je na řadě, může otočit pouze jednu kartičku,

otočí-li tu, která je na řadě, může ve hře pokračovat. Kdo nasbírá celou abecedu dříve, vyhrává. Obměnou hry může být sbírání abecedy pozpátku.

Hádej, co jsem za písmeno? Jeden žák si vylosuje z krabice písmeno, které ostatní nevidí a pomocí popisu musí žáci uhodnout, o jaké písmeno jde. Ten, kdo písmeno uhádne, hráče, který popisoval, vystřídá.

Ano-ne. Hru lze hrát i tak, že žáci pokládají otázky a jedinec odpovídá pouze *ano-ne*. Lze hrát i formou soutěže, dvě skupiny proti sobě, skupině se píše bod za každé uhodnuté písmeno.

Škatulata hýbejte se! Žáci mají k dispozici karty s písmeny (malá, velká, tiskací, psací) a tvoří dle učitelových pokynů skupiny (čtyři skupiny: malá, velká, tiskací, psací; dvě skupiny: tiskací, psací; malá, velká...apod.)

1. 3. Věta jednoduchá, souvětí

Metodika

Větný celek, který je tvořen jednou větou, se nazývá věta jednoduchá. Větný celek, který je tvořen dvěma nebo více větami, se nazývá souvětí.

Pomůcky (příloha č. 3.)

Žáci mají k dispozici dvě velké karty: *věta jednoduchá, souvětí*, a menší kartičky s větami jednoduchými nebo souvětími. Velké karty připevníme na magnetickou tabuli či rozmístíme po třídě a každý žák dostane, popřípadě si vylosuje jednu kartičku s větou. Žáci mají za úkol si kartičku s větou přečíst a přiřadit ke správné skupině (*věta jednoduchá, souvětí*). Žáci mohou sami vymýšlet věty, které poté opět přiřadí ke skupinám.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Všem žákům rozdáme kartičky s větami a jejich úkolem je rozdělit se do dvou skupin na věty jednoduché a souvětí.

Rozstříhaná souvětí. (příloha č. 3. 1.) Žáci pracují s rozstříhanými souvětími a jejich úkolem je složit správné věty. Můžeme použít přísloví, příběh nebo poučky. Žáci mohou tvořit dvojice nebo hromadně skládat věty na koberec.

Praxe

Přiřazování vět ke kartám nečinilo většině žáků potíže. Problém se objevil u vět se spojky, které neoddělují větu čárkou. Žáci jednoduše rozeznají větu, která je oddělena čárkou, ale spojku např. *a, i, ani*, kde se čárka nepíše, si často nevšimli. Po upozornění na problém však žáci na chybu rychle přišli a nesprávnost opravili.

1. 4. Spojky

Metodika

Spojky spojují slova nebo věty. Věty se spojují do souvětí. Nejužívanější spojky jsou: *a, i, ani, nebo, ale, když, protože, že, kdyby*.

Pomůcky (příloha č. 4)

Žáci pracují s kartami, na kterých jsou natištěné spojky. Dále mají k dispozici rozstříhané věty, ze kterých budou pomocí spojek tvořit souvětí. Karty se spojkami rozmístíme viditelně po třídě a karty s rozstříhanými větami rozdáme dětem do dvojice.

Jiné využití pomůcky

Předložky. Žáci pracují s kartami s předložkami a s kartami s podstatnými jmény v 1. pádě. Jejich úkolem je přečíst správně předložku se slovem (*do – škola = do školy*)

1. 5. Druhy vět

Metodika

Věty, kterými se ptáme, jsou otázky. Pišeme za nimi otazník. U otázek, na které si odpovídáme ano-ne, hlas stoupá na konci věty, u ostatních otázek stoupá v začátku věty. Věty, kterými rozkazujeme, jsou věty rozkazovací. Pišeme za nimi tečku, při důrazném rozkazu vykřičník. Na konci věty hlas klesá. Věty, kterými někomu něco oznamujeme, jsou věty oznamovací. Pišeme za nimi tečku. Na konci věty hlas klesá. Věty, kterými vyjadřujeme svá osobní přání, jsou věty přací. Začínají nejčastěji slovy ať, nechť, kéž, kdyby tak. Za větou přací pišeme tečku. Na konci věty hlas klesá. (Hájková, E., Pišlová, S., 1994.)

Pomůcky (příloha č. 5)

Připravíme žákům velké karty: *věta oznamovací, rozkazovací, tázací, přací* a malé kartičky s různými větami, které slouží k přiřazení správného druhu věty. Velké karty opět připevníme na viditelné místo ve třídě a každý žák dostane nebo si vylosuje jednu kartičku s větou. Žáci mají za úkol větu správně přiřadit k příslušné skupině.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme žákům kartičky s větami a jejich úkolem je vytvořit čtyři skupiny dle druhu vět (*věty oznamovací, rozkazovací, tázací, přací*).

Praxe

Žáci bez větších problémů přiřazovali věty ke správné skupině. Potíže se objevily u vět rozkazovacích s tečkou, žáci tyto věty přiřazovali k větě oznamovací.

1. 6. Slova nadřazená, podřazená, souřadná

Metodika

Slova *nadřazená* jsou svým významem nadřazená slovům *podřazeným*, které tvoří větší skupinu slov souřadných. Slova *souřadná* jsou slova, která tvoří řadu *podřazených* slov ke slovu nadřazenému. K *podřazeným* slovům dáváme jeden hromadný název - slovo *nadřazené*.

Pomůcky (příloha č. 6)

Žáci pracují s kartami se slovy nadřazenými (např. *zvíře, ovoce, zelenina*) a s malými kartičkami se slovy podřazenými (*pes, kočka, myš, jablko, hruška, třešeň, rajče, okurka, paprika..*). Velké karty se slovy nadřazenými rozmístíme po třídě nebo upevníme na tabuli, žákům rozdáme kartičky se slovy podřazenými. Žáci mají za úkol správně přiřadit slova podřazená ke slovům nadřazeným.

V některých případech jsme mohli ke slovům hledat jiné zařazení. Například *ovoce* a *zelenina* byla slova nadřazená, ale i těmto výrazům najdeme společný nadřazený název *jídlo*. Podobně u slova *pes*, které bylo podřazené slovu *zvíře*, najdeme slova podřazená, např. *jezevčík, vlčák, doga* apod.

Jiné využití pomůcky

Vzorec. Žákům můžeme rozdat všechny karty a úkolem bude tvořit různé vzorce významů slov nadřazených a podřazených. Jde o to, aby si žáci uvědomili pojmy slov nadřazených a podřazených

Dvojice. Žákům rozdáme karty se slovy nadřazenými a podřazenými, úkolem dětí pak bude utvořit *dvojice* ze slova nadřazeného a podřazeného.

Abeceda. Žáci mohou dále slova např. řadit podle abecedy a tvořit s nimi věty.

Praxe

Přiřazování slov podřazených ke skupině slov nadřazených nečinilo žákům žádný problém. Aktivita žáky bavila natolik, že sami ke skupinám nadřazených slov vymýšleli spontánně další slova podřazená.

1. 7. Antonyma

Metodika

Antonyma (slova protikladná) jsou slova opačného významu. Někdy se tvoří odvozením předponami *ne-* (*klid-neklid*) a *bez-* (*motorový-bezmotorový*).

Pomůcky (příloha č. 7)

Žáci pracují s kartičkami se slovy. Jejich úkolem je tvořit dvojice protikladných slov. Antonymický pár mohou připevnit na tabuli, aby řešení viděli všichni žáci.

Praxe

Na začátku hodiny jsem žáky seznámila s problematikou antonym. Žáci smysl tvoření dvojic slov protikladných pochopili velice rychle. Úkol děti zvládly bez problémů.

1. 8. Synonyma

Metodika

Synonyma (slova souznačná) jsou slova se stejným nebo podobným významem. Synonymní mohou být navzájem i jednotlivá slova a sousloví: *zavěť* = *poslední vůle*, *sněží* = *padá sníh*. Synonyma mohou být úplná (můžeme je kdykoli vzájemně zaměnit), (*kouř* = *dým*), dále je mohou tvořit slova domácí a přejatá (*mluvnice* = *gramatika*) nebo se liší pouze významem (*dům* = *chalupa*).

Pomůcky (příloha č. 8)

Žáci pracují s kartičkami se slovy a hledají dvojice souznačných slov, které mohou opět připevnit na tabuli.

Žákům můžeme připravit i taková slova, aby tvořili větší skupiny synonym (př. dům, chata, chalupa, vila; běží, utíká, pádí, prchá; pěkný, hezký, krásný, nádherný)

Praxe

Při hledání synonymických dvojic mě žáci mile překvapili stejně jako při tvoření antonym. Přestože jim úkol trval déle než při hledání protikladných slov, děti problematiku souznačných slov pochopily a dospěly ke zdárnému cíli. Samy hledaly další souznačná slova.

1. 9. Věta, slovo, slabika, písmeno, hláska

Metodika

Věta se skládá ze slov. Slovo se skládá ze slabik. Slabiky se skládají z hlásek. Když hlásku napíšeme, je to písmeno.

Pomůcky (příloha č. 9)

Pomůcka se skládá z větších karet: *věta, slovo, slabika, písmeno* a malých kartiček s větami, slovy, slabikami a písmeny. Úkolem je skládat z písmen slabiky, ze slabik slova a ze slov větu. Pomůcka slouží k tomu, aby si žáci uvědomili, že věta se skládá ze slov, slova ze slabik a slabiky z písmen.

1. 10. Dělení hlásek

Metodika

Hlásky dělíme na samohlásky, souhlásky a soustavu samohlásek doplňují dvojhásky. Samohlásky jsou hlásky, které mohou samy tvořit slabiku. Rozlišujeme

samohlásky krátké (*a, e, i/y, o, u*) a dlouhé (*á, é, i/ý, ó, ú/ů*). Samohlásky jsou tóny, můžeme je zazpívat, souhlásky jsou šumy. Dvojhásky se skládají ze dvou samohlásek, které jsou v jedné slabice. Dvojhásky jsou: *ou, au, eu*. Souhlásky dělíme na tvrdé, měkké, obojetné. Tvrdé jsou *h, ch, k, r, d, t, n* a píšeme po nich tvrdě *y/ý*. Měkké souhlásky jsou *ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň* a píšeme po nich měkké *i/í*. Místo *d'í, t'í, ňi*, píšeme *di, ti, ni*. Obojetné souhlásky jsou *b, f, l, m, p, s, v, z*. V některých slovech po nich píšeme *i/í*, v některých *y/ý*.

Pomůcky (příloha č. 10)

Žáci mají k dispozici velké karty se slovy: *hlásky, souhlásky, samohlásky, dvojhásky, měkké, tvrdé, obojetné, krátké, dlouhé* a malé kartičky se souhláskami, samohláskami a dvojháskami. Po třídě rozmístíme velké karty a dětem rozdáme malé kartičky. Žáci přiřazují písmena ke skupině, do které jejich grafém patří.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Žákům rozdáme kartičky s písmeny a úkolem je vytvořit skupinu *souhlásek* a *samohlásek*. Podobně mohou tvořit skupinu samohlásek *krátkých* a *dlouhých* nebo skupiny souhlásek.

Praxe

Žáci měli učivo klasifikace hlásek natolik osvojené, a tak se pro ně činnost s didaktickými pomůckami stala zábavnou a snadnou hrou.

1. 11. Psaní ú/ů

Metodika

Hlásky *ú/ů* se zaznamenává někdy písmenem *ú*, jindy písmenem *ů*. Písmeno *ú* píšeme na začátku slova. Písmeno *ů* píšeme uvnitř nebo na konci slova.

Písmeno *ú* píšeme také po předponě, pokud je na začátku kořene slova *ú* (*neúroda, neúspěšný*), ve složených slovech, pokud druhé slovo začíná na *ú* (*trojúhelník*), v citoslovcích (*bú, vrkú*), a ve slovech přejatých (*túje, kúra*). Tato problematika však není učivem 2. ročníku.

Pomůcky (příloha č. 11)

Žáci mají ke své práci připravené tři zalaminované karty v podobě vláčků s natištěnými písmeny *ú, ů, ů* a kartičky se slovy obsahující *ú* na začátku slova a *ů* uprostřed a na konci slova. Velké karty v podobě vlaků připevníme na tabuli a kartičky se slovy rozdáme dětem. Úkolem je „nakládat“ vagony správnými slovy.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme žákům kartičky se slovy a jejich úkolem bude utvořit dvě skupiny podle toho, zda se ve slově píše *ú* nebo *ů*. Úkol můžeme ztížit tím, že vyrobíme kartičky se slovy s vynechaným *ú/ů* a žáci budou opět tvořit skupiny.

Praxe

Přestože bylo učivo pro žáky nové, úkol zvládli bez problémů. Děti byly nadšené z motivačních vagonů a hra s nakládáním vlaku se jim moc líbila. Žáci se také bez komplikací rozdělili do dvou skupin, které tvořily slova s *ú* a *ů*.

1. 12. Dvojhlásky

Metodika

Dvojhlásky se skládají ze dvou samohlásek, které jsou v jedné slabice. Dvojhlásky jsou: *ou, au, eu*. Pouze *ou* se řadí mezi české dvojhlásky. Dvojhláska není ve slovech, které jsou tvořené předponou a jejich kořen začíná na *ú* např. *neumíme, naučíme, poučíme*.

Pomůcky (příloha č. 12)

Pro následující úkol žákům připravíme karty v podobě mraků s nátlakem dvojhlásek *ou*, *au*, *eu* a kartičky se slovy obsahujícími dvojhlásku. Karty v podobě mraků rozmístíme po třídě a kartičky se slovy rozdáme dětem. Úkolem je slova přiřadit ke správné skupině dvojhlásek.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme žákům kartičky se slovy, úkolem je rozdělit se do dvou nebo tří skupin podle dvojhlásek, které jsou součástí slova (*ou*, *au*, *eu*).

Praxe

Žáci bez problémů rozlišovali dvojhlásky a správně přiřadili všechna slova do skupin. Úkol byl pro děti snadný.

1. 13. Slabikotvorné *l*, *r*

Metodika

Samohlásky a dvojhlásky mohou tvořit samy slabiku. Slabiku mohou tvořit někdy také souhlásky *r* nebo *l*. Je to tehdy, když jsou obklopeny dalšími souhláskami. Říkáme jim slabikotvorné *r*, *l*.

Pomůcky (příloha č. 13)

Žáci pracují s velkými kartami v podobě balonků se slabikotvorným *r* a *l* a malými kartičkami se slovy obsahujícími slabikotvorné *r* a *l*. Na tabuli připevníme balonky a dětem rozdáme kartičky se slovy. Úkolem je přiřadit slova ke správné skupině jako „mašle“ k balonům.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme dětem kartičky a úkolem je rozdělit se do dvou skupin (skupina se slovy obsahující slabikotvorné *r* a skupina se slovy obsahující slabikotvorné *l*). Žáci mohou dále určovat, kolik mají slova slabik a mohou podle počtu slabik vytvořit nové skupiny.

Praxe

Žáci měli učivo se slabikotvorným *r* a *l* dostatečně osvojené, tudíž jim úkol nečinil žádný problém. Balonky splnily svou motivační funkci a práce dětem činila radost.

1. 14. Tvrdé souhlásky

Metodika

Souhláskám *h, ch, k, r, d, t, n* říkáme tvrdé souhlásky. Píšeme po nich tvrdé *y/ý*.

Pomůcky (příloha č. 14)

Pro dělení souhlásek a vyvození učiva připravíme dětem karty v podobě domků s okny, za kterými bydlí tvrdé souhlásky a malé kartičky se slovy.

Okna připevníme na tabuli a kartičky se slovy rozdáme dětem. Úkolem je přiřadit slova jako obyvatele ke správným oknům. (příloha č. 14. 1)

Praxe

Tato didaktická pomůcka pomáhala dětem při vyvozování učiva. Žáci bez problémů rozlišovali tvrdé souhlásky a správně slova přiřadili do skupin.

1. 15. Měkké souhlásky

Metodika

Souhláskám *ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň* říkáme měkké souhlásky. Píšeme po nich měkké *i/i*. Měkké *i* změkčuje předcházející souhlásku. Proto vyslovujeme: [*d'i, t'i, ňi*], píšeme však *di, ti, ni*.

Pomůcky (příloha č. 15)

Pro dělení souhlásek připravíme dětem karty v podobě domků s okny, za kterými bydlí měkké souhlásky a malé kartičky se slovy.

Okna připevníme na tabuli a kartičky se slovy rozdáme dětem. Úkolem je přiřadit slova jako obyvatele ke správným oknům. (příloha č. 15. 1.)

Praxe

Pomůcka opět žákům pomáhala při vyvozování učiva. Žáci již měli zkušenost při vyvozování tvrdých souhlásek, úkol opět zvládli bez problémů a následující hodinu zvládli bez obtíží doplňovací cvičení.

1. 16. Souhlásky uprostřed a na konci slova

Metodika

Uprostřed nebo na konci některých slov jsou souhlásky, které jinak vyslovujeme a jinak píšeme. Taková slova si musíme říct v jiném tvaru nebo slovo příbuzné, abychom poznali, jak je správně napsat.

Pomůcky (příloha č. 16)

K vyvozování tohoto učiva připravíme velké natištěné karty: *píšeme, zdůvodnění*, malé karty se souhláskami: *p, b, t, t', f, v, s, z, š, ž, ch, h* a slova obsahující příslušné souhlásky na konci slova. Velké natištěné karty připevníme na

tabuli a malé kartičky rozdáme dětem. Úkolem je přiřadit kartičky ke správné skupině, jak ho *píšeme* a jak ho *zdůvodníme*.

Jiné využití

Karty se slovy. Připravíme karty s dvojicemi slov *les – lez, plod – plot, led – let* a žáci vymýšlejí věty, kterými slova vysvětlí a odůvodní pravopis.

1. 17. Slova se skupinami dě, tě, ně

Metodika

Ve skupinách *dě, tě, ně* se píše háček nad *e*. Písmeno *ě* zde označuje měkkost předcházející souhlásky. Napsané *dě, tě, ně* vyslovujeme: [*dě, tě, ně*].

Pomůcky (příloha č. 17)

Didaktickou pomůcku opět použijeme při vyvozování učiva. Připravíme karty v podobě domečků *Děčín, Těšín, Němín* a malé kartičky se slovy obsahující skupiny hlásek s *dě, tě, ně*. Domky připevníme na tabuli, malé kartičky rozdáme dětem. Úkolem je slova správně přiřadit ke správným domkům jako jejich obyvatele. Žáci mohou v atlasu zjistit existenci měst Děčín, Těšín a Němín.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme dětem kartičky se slovy, jejich úkolem je vytvořit tři skupiny podle slov obsahující skupinu hlásek *dě, tě, ně*.

1. 18. Slova se skupinami bě, pě, vě, mě

Metodika

Ve skupinách *bě, pě, vě, mě* se píše háček nad *e*. Písmeno *ě* ve skupinách *bě, pě, vě* označuje hlásky *j, e*. Napsané *bě, pě, vě* vyslovujeme [*bje, pje, vje*]. Písmeno *ě* ve skupině *mě* označuje hlásky *ň, e*. napsané *mě* vyslovujeme [*mňe*].

Pomůcky (příloha č. 18)

Didaktická pomůcka slouží k vyvozování učiva skupin hlásek *bě, pě, vě, mě*. Připravíme velké karty v podobě mráčků se skupinami hlásek *bě, pě, vě, mě* a malé kartičky se slovy. Velké karty připevníme na tabuli, malé kartičky rozdáme dětem. Žáci mají za úkol slova přiřadit ke správným kartám se skupinami hlásek *bě, pě, vě, mě*.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme žákům kartičky se slovy, jejich úkolem je vytvořit čtyři skupiny podle slov obsahující skupinu hlásek *bě, pě, vě, mě*.

1. 19. Slovní druhy

Metodika

Každé slovo, které používáme, patří k jednomu z deseti slovních druhů: *podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky, slovesa, příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce*.

Pomůcky (příloha č. 19)

Didaktická pomůcka slouží k vyvozování přehledu slovních druhů. Žáci mají k dispozici karty v podobě vagonů a malé kartičky se slovy, které slouží jako náklad, který je potřeba roztřídit. Slovo, které je možno přiřadit k více slovním druhům je třeba

určit v kontextu. Vagony připevníme na tabuli, malé kartičky se slovy rozdáme žákům. Motivační vagony i žebřík slouží jako pomůcka při vyvozování učiva pro přehled slovních druhů. Postupně s osvojením slovních druhů nakládají žáci slova do vagonů označených slovními druhy.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Žákům rozdáme kartičky se slovy, úkolem je rozdělit se do tolika skupin, kolik kartiček s různými slovními druhy jsme rozdali (např.: rozdáme-li dětem jen *podstatná jména a slovesa*, rozdělí se do dvou skupin apod.)

Žebřík s přehledem slovních druhů (příloha 19.1.) i vagony mohou viset ve třídě pro orientaci v učivu i jako inspirace pro další práci.

1. 20. Podstatná jména

Metodika

Podstatná jména jsou názvy osob, zvířat a věcí. Ukazujeme si na ně slovy *ten, ta, to*. Je to první slovní druh.

Pomůcky (příloha č. 20)

Pomůcka slouží k vyvozování podstatných jmen. Připravíme karty se zájmeny *ten, ta, to* a kartičky s podstatnými jmény. Karty se zájmeny připevníme na tabuli, kartičky se slovy rozdáme dětem. Úkolem je přiřadit slova ke správnému zájmenu tak, jak si na podstatné jméno ukazujeme.

Jiné využití pomůcky

Skupiny. Rozdáme žákům kartičky s podstatnými jmény, jejich úkolem bude rozdělit se do tří skupin podle toho, jak na ně ukazujeme (*ten, ta, to*).

Osoba, zvíře, věc. Rozdáme dětem kartičky se slovy, jejich úkolem je rozdělit se do tří skupin na *osoby, zvířata a věci* (příloha č. 20. 1.).

1. 21. Slovesa

Metodika

Slovesa jsou slova, která nám říkají, co osoby, zvířata a věci dělají nebo co se s nimi děje.

Pomůcky (příloha č. 21)

Pomůcka slouží ke třídění sloves a podstatných jmen. Máme připravené vagony s popisem *podstatná jména, slovesa* a kartičky se slovesy a podstatnými jmény. Vagony připevníme na tabuli a malé kartičky rozdáme žákům. Úkolem je správně určit slovní druh slova a slovo přiřadit ke skupině.

1. 22. Předložky

Metodika

Předložky se píší před podstatné jméno. Vyslovujeme je dohromady se slovem, ke kterému patří, ale píšeme je zvlášť. Předložka tvoří se slovem jeden přízvukový celek a přízvuk je kladen na předložku (*na stole*). Neslabičné předložky splývají s první slabikou slova (*k tobě*). Nevlastní předložky přízvuk nemívají (*kolem domu*).

Pomůcky (příloha č. 22)

Pomůcky slouží k vyvozování a osvojování předložek. Připravíme karty s natištěnými předložkami a karty s podstatnými jmény v různých tvarech. Karty s předložkami připevníme na tabuli, karty s podstatnými jmény rozdáme dětem. Úkolem žáků je přiřadit podle smyslu slova k předložkám. V tomto případě by si žáci

mohli všimnout, nebo je na to upozorníme, že k některým tvarům slov mohou přiřadit více předložek.

1. 23. Velká písmena

Metodika

Velké písmeno na začátku slova píšeme u všech vlastních jmen osob, zvířat, věcí nebo pohádkových postav. Názvy států, kontinentů, měst, obcí, řek, hor aj. píšeme také s počátečním velkým písmenem. Jsou to vlastní jména zeměpisná.

Pomůcky (příloha č. 23)

K problematice velkých písmen připravíme dvě natištěné karty: *vlastní jména*, *obecná jména* a kartičky se slovy napsaná velkými písmeny. Karty s *vlastními* a *obecnými jmény* rozmístíme po třídě nebo připevníme na tabuli a kartičky se slovy rozdáme dětem. Žáci se mají rozhodnout, zda se slovo píše s velkým nebo malým počátečním písmenem a přiřadit ke skupině.

Jiné využití didaktických karet

Všechny kartičky se slovy obsažené v kalendáři mohou žáci dále využít k řazení podle abecedy, tvoření vět, příběhů, hledání synonym, antonym, hledat další slova k problematice a přiřazovat ke skupinám. Místo třídění karet na tabuli mohou tvořit skupiny sami žáci dle učitelova zadání. Po každé aktivitě bychom neměli zapomenout na řádné hodnocení, odůvodnění správného řešení a opravení chyb.

2. Didaktické hry a hlavolamy s pomůckami

Pro inspiraci nabízím několik jazykových her a hlavolamů s použitím didaktických pomůcek pro opakování a procvičování učiva 2. ročníku základní školy. Žádná hra se neobejde bez řádně vysvětlených pravidlech a bez následného hodnocení.

2. 1. Čtverec

Skládačka z devíti čtverců se skládá vždy dvěma sousedními stranami k sobě tak, aby dávala smysl. Žáci hledají například antonymické či synonymické dvojice, přísloví, citáty apod. (S. Pišlová. *Jazykové hry*. 2008)

Antonyma (příloha č. 24): úkolem je sestavit čtverec protikladnými slovy k sobě.

Synonyma (příloha č. 25): úkolem je sestavit čtverec dvěma slovy k sobě stejného nebo podobného významu.

Slovní druhy (příloha č. 26): úkolem je složit čtverec tak, aby dvojici tvořilo slovo a jeho správný slovní druh.

2. 2. Domino

Obměněnou formou známé hry domino mohou žáci procvičovat jakékoli učivo. Chceme-li procvičit například slova podřazená a nadřazená, do skupin připravíme karty s touto problematikou. Žáci si rozloží před sebe všechny karty lícem vzhůru tak, aby na ně všichni viděli. Úkolem je hledat správné dvojice slov tak dlouho, dokud se nevyčerpají všechny karty a vznikne uzavřený objekt, který je kontrolou správného dosažení cíle.

Slova nadřazená, podřazená (příloha č. 27): dominové karty se slovy *nadřazenými* a *podřazenými*, úkolem je sestavit uzavřený útvar, ke slovu nadřazenému se hledá odpovídající slovo podřazené.

Antonyma (příloha č. 28): dominové karty se slovy, ze kterých lze vytvořit antonymické dvojice, úkolem je hledat dvojice protikladných slov.

Synonyma (příloha č. 29): žáci hledají dvojice slov stejného nebo podobného významu a skládají je do uzavřeného řetězu.

Slovní druhy (příloha č. 30): každé slovo lze přiřadit ke správnému slovnímu druhu, neudělá-li hráč nikde chybu, vyčerpá všechny karty a vytvoří uzavřený kruh.

Slovní fotbal (příloha č. 31): žáci skládají slova tak, že poslední slabika slova je zároveň první slabikou slova následujícího.

Obrázková slovesa (příloha č. 32): žáci hledají k obrázku vhodné sloveso tak, aby opět vyčerpali všechny karty a vytvořili řetěz (použité obrázky Jaroslava Němečka).

2. 3. Víčka s písmeny (příloha č. 33)

Podobným způsobem jako si žáci počínají s kartičkami s písmeny mohou využívat natištěná písmena na víčkách od umělohmotných lahví. Víčko je pro dítě dobře uchopitelné, popsat ho zvládne samo (lihovým fixem) a láká svou barevností. V první třídě žáci pomocí víček (nepopsaných) skládají písmena, různé objekty, geometrické tvary apod. Variabilita využití víček je různorodá, opět závisí na učitelově kreativitě a fantazii.

Pyramida (příloha č. 34). Žáci mohou pomocí víček skládat pyramidu. Začínají jedním písmenem a do každé další řady tvoří nové slovo vždy s jedním písmenem navíc. Kdo vymyslí největší pyramidu? Učitel může pravidla změnit, např. slova nesmějí nebo naopak musí začínat stejným písmenem apod.

2. 4. Pexeso

Formou známé hry mohou žáci procvičovat jakékoli učivo. Kartičky ze hry se dají využít i při jiných aktivitách. Žáci mohou pomocí karet tvořit různé skupiny, dvojice nebo je skládat podle abecedy. Hrát lze ve skupinách, ve dvojicích i jednotlivě. Variabilita karet je velká, záleží pouze na učiteli a jeho chuti didaktické pomůcky využívat.

Počet slabik ve slově (příloha č. 35): žáci hledají dvojice karet se slovy se stejným počtem slabik.

Druhy vět (příloha č. 36): připravíme karty s větami a karty s druhy vět, kartičky barevně odlišíme. Karty se vyskládají rubem vzhůru. Hráč, který je na tahu otáčí vždy jednu kartu od každé barvy, otočí-li kartu s větou, pak hledá její druh. Dále hra pokračuje jako klasické pexeso. Najde-li žák správnou dvojici, nechá si ji, pokud ne, na radě je další hráč.

Antonyma (příloha č. 37): stejným způsobem jako v předešlé hře žáci hledají dvojice antonym. Kartičky opět barevně odlišíme.

Tvrdé, měkké souhlásky (příloha č. 38): Připravíme karty se slovy s tvrdými a měkkými souhláskami, po kterých bude třeba doplnit správné *i/y*, které žáci ke kartě hledají.

Souhlásky uprostřed a na konci slova (příloha č.39): Žáci hrají s kartami se slovy s vynechanou souhláskou, žáci musí slovo odůvodnit a najít ke slovu kartu se správnou souhláskou.

2. 5. Správný bere

Správný bere je hra určená pro žáky do dvojice pro opakování a procvičování učiva, ale může se hrát i ve skupinách. Připraví se karty s otázkami týkající se

problematiky, kterou učitel s žáky chce procvičit. Na druhou stranu karet napíšeme správnou odpověď nebo možnosti odpovědí. Hru tak mohou žáci hrát samostatně bez kontroly učitele. Hráči mají před sebou balíček s kartami otázkami vzhůru, na odpovědi se nedívají. Střídavě odpovídají na otázky a svou odpověď ověřují na druhé straně karty. Dle úspěšnosti si hráč, který je na řadě, kartu buď nechá nebo ji předá soupeři. Po vyčerpání všech karet vyhrává ten, který jich nasbíral nejvíce.

Výhodou této hry je možnost postupně přidávat další karty s otázkami probraného učiva. Podle individuální potřeby žáků tak učitel může karty přidávat a postupně i odebírat.

Pravopis (příloha č. 40): Žáci hrají s kartičkami, které je procvičují v pravopisu. Střídavě odpovídají na otázky a řešení ověřují na druhé straně karty.

2. 6. Karty s písmeny a slabikami

Karty s písmeny a slabikami patří mezi základní pomůcku žáků již od první třídy. Z písmen skládají slabiky a ze slabik slova. K písmenům se žáci vracení ve 2. ročníku během učení abecedy.

Kromě řazení písmen podle abecedy, tvoření slov a třídění do různých skupin, lze pomocí karet s písmeny řešit **přesmyčky**, které jsou pro žáky většinou obtížné. Manipulací písmen žáci snadněji najdou správné řešení. Řadu přesmyček najdeme v publikacích *S. Pišlová: Jazykové hry (2008)*, *M. Čechová, M.,Oliva, K. Hrátky s češtinou. (1993)* nebo *Houser, P. Hry se slovy a jazykem(1993)*

PALMA (LAMPA)

SAKO (KOSA)

LEPTY (PYTEL)

BAJKAL (JABLKA)

KAKOST (KOSTKA)

STOLEK (KOSTEL)

SOVA (VOSA)

ŠELMA (MAŠLE)

BERLA (BAREL)

ELBRUS (BRUSLE)

KARATE (RAKETA)

Skládání slov. Žáci mají k dispozici karty s českou abecedou, souhlásky se objevují dvakrát, samohlásky čtyřikrát. Vyhrává hráč nebo skupina hráčů, kteří složí slova ze všech písmen. (*Květoslava Ječná: Nuda při češtině? Ani nápad! 1997*)

Spotřebuj abecedu. Podobnou hru uvádí *Simona Pišlová (2008)* ve svých *Jazykových hrách*. Žáci pracují s kartičkami s písmeny a úkolem je vytvořit ze všech písmen abecedy slova. Každé písmeno smíme použít jen jednou. Samozřejmě je možno užít i obecně užívaných zkratk. Když se to podaří, je možné úkol ztížit tím, že cílem bude nejmenší počet slov, který je ke splnění úkolu nutný.

2. 7. Skládačky

Skládačky mohou být různých druhů. Začneme od rozstříhaných písmen, které žáci skládají z několika kusů. Skládat mohou i rozstříhaná souvětí, například přísloví nebo citáty. Zajímavé jsou rozstříhané i celé texty, které pak žáci mohou přepsat.

Písmena (příloha č. 41): rozstříhaná písmena mohou žáci skládat na čas, před tím si mohou odhadnout, o jaké písmeno jde.

2. 8. Kostky

Hra s kostkami patří mezi oblíbené činnosti dětí již od mateřské školy. Na kostky můžeme natisknout písmena, ze kterých žáci skládají slabiky a slova. Na kostičkách však mohou být i slova, ze kterých lze skládat věty.

Kostky. (příloha č. 42) K dispozici máme šest kostek a na každou kostku napíšeme čtyři písmena tak, aby dvě protilehlé strany zůstaly volné. Na první kostku napíšeme písmena D, V, K, R, na druhou O, L, L, R, na třetí Á, Z, O A, na čtvrtou S, T, U, U, na pátou H, Y, K, M a na šestkou Ý, tečku, É, a pomlčku. Nyní se kostky postaví tak, aby ležely vedle sebe prázdnými stranami a mohli bychom na horních stranách přečíst slovo. Stejně tak přečteme slova na bočních stranách, zespodu i na dvou postranních

stranách. Všechna slova dávají dohromady větu. Učitel může tímto způsobem žákům šifrovat úkol nebo nějakou zprávu. (*S. Pišlová: Jazykové hry, 2008*)

Krabička (příloha č. 43). Vyrobit krabičku, do které se vejde dvanáct kostek, jedno políčko zůstane prázdné. Kostky označíme příslušnými znaky (písmena, čísla, slovní druhy, číslovky). Žáci posunují v krabičce s mezerou po jedné kostce tak dlouho, až dostanou správné pořadí slov nebo čísel. Jedna strana kostek tvoří řadu písmen abecedy A-Ch, druhé strany kostek tvoří řadu čísel 1-11, z třetích stran lze složit řadu slovních druhů, čtvrté strany tvoří číselnou řadu číslovek a poslední dvě strany jsou prázdné, pouze barevně odlišené. Složí-li žáci například správnou řadu slovních druhů, ostatní strany, po otočení všech kostek na stejnou stranu, jim budou kontrolou.

Obrázkové kostky (příloha č. 43.1.). Sada tvoří šestnáct kostek, čtyři řady po čtyřech a slouží k procvičení abecedy. Učitel zadá barvu stran kostek, které budou řadit podle abecedy. Žlutá strana je pro žáky snazší (tvoří ji křestní jména vždy od jednoho počátečního písmene), červená je těžší (objevuje se více slov se stejným počátečním písmenem), zelená tvoří pouze písmena. Srovná-li žák kostky správně podle abecedy, poté, co otočí všechny kostky stejným směrem, odměnou jim je složený obrázek tygra. Není-li obrázek složený správně, je jasné, že žák udělal někde chybu.

2. 9. Scrabble (příloha č. 44)

Scrabble je známá oblíbená společenská hra, kterou mohou v jednodušší formě hrát děti už v 1. třídě. Jde o schopnost sestavit ze zadaných písmen maximum slov. Žáci si formou hry trénují skládání slov, rozvíjí slovní zásobu a kombinatorické schopnosti. Použijeme-li natištěná písmena s magnetem nebo suchým zipem, můžeme tuto hru hrát společně na magnetické tabuli, na koberci nebo na stěně. Tímto způsobem mohou žáci ve skupinách soutěžit, kdo dřív složí formou hry Scrabble všechna křestní jména spolužáků ve třídě nebo použije všechna slova, která učitel napsal na tabuli. Žádné slovo však nesmí zůstat osamocené, ale vždy musí být propojené s jiným.

2. 10. Hod' a procvičuj

Hod' a procvičuj je soubor her, ke které potřebujeme hrací kostku a figurky. Připravíme hrací pole s problematikou, kterou chceme procvičit.

Řekni slovo na písmeno...(příloha č. 45). Vyrobit pole s písmeny, které je na dráze a vede k cíli. Hráči hodí kostkou a dostanou se na hodnotu pole podle čísla na kostce. Hráč řekne slovo na písmeno, na které stoupl. Neřekne-li, vrací se zpět a hraje další hráč. Vítězem se stává ten hráč, který se jako první dostane do cíle.

Řekni slovo na slabiku... (příloha č. 46). Hra je podobná předešlé, vyrobíme pouze pole se slabikami a žáci říkají slova začínající nebo obsahující (pravidla upřesní učitel) slabiku, na kterou se dostanou. Důležité je upřesnit žákům, zda mají tvořit slova se slabikami nebo skupinami hlásek.

Tvoř věty. Můžeme vyrobít pole se slovy stejným způsobem jako v předešlých hrách. Hráči hodí kostkou, stoupnou na slovo a řeknou větu, která bude obsahovat slovo, na kterém stojí a bude mít takový počet slov, jakou hodnotu hodil na kostce. Hodí-li hráč jedničku, hází znovu dokud nehodí vyšší číslo.

Slovní druhy. Pole se slovy lze využít i při určování slovních druhů. Hráč hodí kostkou a určí slovní druh slova, na které stoupl. Své tvrzení vždy dokáže větou. V případě, že lze u slova určit více slovních druhů, opět hráč své tvrzení musí dokázat větou.

Pravopis. Podobné hrací pole můžeme vyrobít i na procvičení pravopisu. K cíli povedou políčka se slovy, do který musí žáci dosadit správné i,í/y,ý, souhlásku na konci nebo uprostřed slova apod.

2. 11. Kvarteto (příloha č. 47)

Obměnou známé hry kvarteto si můžeme vyrobít sadu karet pro potřebu opakování učiva. Základní sadu tvoří třicet dva karet, osm čtveřic. Podle pravidel

kvarteta žáci sbírají čtyři karty stejného slovního druhu a barvy. Sadu čtyř karet tvoří název slovního druhu, dvě karty s definicí a karta s příklady.

2. 12. Piškvorky s písmenky

Piškvorky s písmenky se hrají na čtverečkovaný papír. Hra je určena pro dva hráče, kteří potřebují dvě barevně odlišné propisky. Stejně jako se kladou do čtverečků symboly, hráči střídavě vpisují písmena tak, aby co nejdříve složili slovo. Slova se mohou tvořit všemi směry jako v osmisměrce. Písmena hráčů se nekombinují a minimální počet písmen ve slově je čtyři. Pravidla se mohou upravovat podle potřeby, může se upravit povolená slova a počet písmen ve slově.

2. 13. Čeština hrou (příloha č. 48)

Hra *Čeština hrou* je založena na opakování a procvičování učiva. Pomůckami jsou karty s otázkami a hrací kostka. Můžeme však použít i hrací pole a figurky např. ze hry *Člověče, nezlob se!*. Hráčů může být libovolný počet, mohou hrát jednotlivci, dvojice i skupiny. Efektivnější je však méně hráčů, žáci tak zodpoví více otázek.

Karty

1. *Hledej slova* (příloha č. 48.1.)
2. *Tvoř slova* (příloha č. 48. 2.)
3. *Přísluví* (příloha č. 48.3.)
4. *Přesmyčky* (příloha č. 48. 4)
5. *Pravopis* (příloha č. (48.5.)
6. *Hádanky* (příloha č. 48.6.)

1. varianta

pomůcky: karty s otázkami, hrací kostka

pravidla:

Hráči mají před sebou šest barevných čísel označených hromádek s kartami. Všichni si hodí kostkou, kdo hodí větší číslo, hru začíná. Žák hodí kostkou a podle toho, jaké číslo hodí, bere si kartu z balíčku. Kartu neotáčí, přečte nahlas otázku a odpoví. Svou odpověď ověří na druhé straně karty. Je-li jeho odpověď správná, kartu si nechává, není-li jeho odpověď správná, kartu odhazuje do odhazovacího balíčku (v případě dvojic předá kartu soupeři). Po vybrání všech karet končí hra. Žáci si spočítají své nasbírané karty, ten, kdo jich má nejvíc, vyhrává.

Pravidla může učitel podle potřeby obměňovat. Vítězem se například může stát ten hráč, který nejdřív nasbírá např. deset karet apod. Po špatné odpovědi se nemusí karta odhazovat, může se vrátit zpět pod balíček apod..

2. varianta

pomůcky: karty s otázkami, hrací kostka, hrací pole, figurky

pravidla:

Pravidla hry zůstávají stejná, jen s tím rozdílem, že žáci mají k dispozici hrací pole a figurky a po odpovědi si kartu nenechávají. Po správném zodpovězení otázky žák na hracím poli postoupí figurkou o tolik políček, kolik hodil kostkou. Hra pokračuje až do té doby, než dojdou hráči figurkou do cíle. Ten, kdo dojde první do cíle, vyhrává.

poznámka:

Ke hře můžeme využívat karty ze hry *Správný bere*, karty budeme v průběhu roku přidávat podle učiva, které s dětmi probereme. Na konci roku budou mít žáci plno karet s učivem, které mohou formou hry kdykoli opakovat. Stejně tak můžeme karty, jejichž otázky budou pro žáky již triviální, odebrat.

2. 14. Hry se slovy

Obrázková slova (příloha č. 49): rozvíjí dětskou představivost, žáci tvoří nová slova pomocí obrázků (použité obrázky Jana Skácela).

Slova ve slovech (příloha č. 50): přečti celé slovo, pak přečti jen červená písmena.

Kolotoč (příloha č. 51): výseče jdou za sebou jako ve slovním fotbale, druhé slovo začíná písmenem, kterým první slovo končí.

Číslovky a čísla (příloha č. 52): připravíme dva druhy karet, s číslovkami a s čísly. Karty rozdáme mezi žáky, hráči hledají ke své číslovce odpovídající číslo. Nakonec se žáci mohou postavit do řady podle velikosti.

Zalaminovaná tabulka (příloha č. 53): do tabulky mohou žáci smývatelným fixem vpisovat slova nadřazená a podřazená.

Zalaminovaná tabulka na suchý zip (příloha č. 53): žáci mají k dispozici kromě tabulky ještě slova na suchý zip, která připevňují do tabulky a tvoří vzorec slov nadřazených a podřazených.

2. 15. Přísloví (příloha č. 54)

Rozstříhaná přísloví: karty s příslovími rozstříhneme na dvě části, úkolem žáků je utvořit dvojice tak, aby jejich kartičky tvořili celé přísloví.

Dokonči přísloví: můžeme použít pouze jednu polovinu přísloví a žáci mají za úkol přísloví dokončit, nebudou-li si vědět rady, můžeme nechat druhou polovinu kartičky volně přístupnou po třídě tak, aby si žáci část přísloví mohli najít.

Vysvětlí přísloví: žáci hledají k přísloví kartu, která vysvětluje jeho význam, všechny karty můžeme rozložit na koberec a děti budou tvořit dvojice, jiná možnost je, že všechny karty rozdáme a žáci se budou mezi sebou hledat tak, aby vytvořili přísloví a jeho vysvětlení.

Jaké přísloví si myslím?

Ano-ne: jeden nebo skupina žáků si myslí nebo vylosuje na kartě přísloví, ostatní žáci přísloví hádají a pokládají otázky tak, aby ti, co si myslí přísloví, odpovídali pouze na otázky *ano* nebo *ne*.

Pantomima, dramatizace: skupina, která si vylosovala přísloví může ostatním žákům napovídat pantomimicky nebo dramatizací, ostatní opět hádají, o jaké přísloví jde.

Popis: znění přísloví mohou žáci vyložit vysvětlením významu nebo popisovat znění přísloví.

2. 16. Motanice

Abeceda (příloha č. 55): žáci mají za úkol provázkem vymotat abecedu přesně tak, jak jdou písmena za sebou, svůj výsledek si zkontrolují na druhé straně karty, kde je načrtnuté řešení.

Slovní druhy (příloha č. 56): stejným způsobem žáci vymotávají slovní druhy tak, jak jdou správně za sebou, správné řešení opět najdou na zadní straně.

2. 17. Odkrývačka

Připravíme velký plakát s obrázkem, který budou žáci postupně hádat. Obrázek překryjeme kartičkami s otázkami. Hráči se rozdělí na dvě skupiny a střídavě si vybírají kartičky, na které odpovídají. Je-li odpověď správná, skupina si kartu nechá, pokud ne, karta zůstává ležet. Postupně se odkrývá obrázek. Žáci si mohou ve svém tahu zvolit,

zda budou hádat obrázek nebo odpovídat na kartu. Chtějí-li hádat, ztrácí tak možnost odpovědi na kartu a ve skupině se musí domluvit pouze na jednom slově. Každá získaná karta má hodnotu jednoho bodu, za uhodnutý obrázek žáci získají pět bodů. Vyhrává ta skupina, která získá více bodů.

2. 18. Květy (příloha č. 57)

Sadu tvoří řada motivačních květů se slovy, do kterých je třeba doplnit nějaký pravopisný jev, úkolem žáků je z okvětních lístků vybrat správné i,í/y,ý, skupinu souhlásek dě, tě, ně nebo vhodnou párovou souhlásku. Květy může učitel dle potřeby přidávat nebo odebírat.

Hra se může hrát ve dvojici tak, že se střídavě odebírají květy a doplňuje se správně pravopis. Pro kontrolu můžeme na druhou stranu připsat správné řešení. Žák, který správně odpoví, si kartu nechá. Kdo nasbírá více správných květů, vyhrává.

Na zalaminovanou kartu mohou žáci také psát smývatelným fixem nebo květy třídít do různých skupin (skupina hlásek dě, tě, ně, skupiny s i/í, skupiny y/ý nebo skupiny párových souhlásek).

3. Pracovní listy

Písmenkovka *drak* (příloha č. 58): žáci podle legendy vybarvují tvrdé souhlásky, vyhledají-li všechna písmena správně, odměnou jim bude obrázek.

Písmenkovka *hlemýžď* (příloha č. 59): žáci podle legendy vybarvují měkké souhlásky, odměnou jim bude obrázek.

Květy (příloha č. 60) – procvičování pravopisu, žáci si z okvětních lístků vyberou správný pravopisný jev a lístky vybarví...

Doplňovačka (příloha č. 61): procvičování antonym a pravopisu po tvrdých souhláskách.

Obrázková doplňovačka (příloha č. 62): procvičování pravopisu po měkkých a tvrdých souhláskách.

Bludiště (příloha č. 63): procvičování podstatných jmen (použité bludiště nakladatelství Junior).

Bludiště (příloha č. 64): procvičování měkkých souhlásek (použité bludiště nakladatelství Junior).

Bludiště (příloha 65): procvičování tvrdých souhlásek (použité bludiště nakladatelství Junior).

Ukrytá slova (příloha č. 66): žáci hledají ukrytá slova ve větách.

Pavučinky (příloha č. 67): tvoření slov.

Korálky (příloha č. 68): procvičování tvrdých a měkkých souhlásek.

Závěr

Cílem mé diplomové práce byla snaha pomocí didaktických pomůcek a her zefektivnit vyučování a zpříjemnit žákům pobyt ve škole. V teoretické části jsem se zaměřila na druhy školních pomůcek a možnosti jejich využití ve vyučování. V praktické části jsem se snažila vytvořit různé pomůcky pro výuku českého jazyka. Přínos své práce vidím v možnosti využití didaktických pomůcek v praxi.

Při využívání didaktických pomůcek mě velice potěšil velký zájem ze strany žáků. Žádné učení se neobejde bez soustavného opakování a upevňování učiva, proto je vhodné zařazovat zábavnější metody práce.

Máme-li zbavit děti strachu ze školy, a tím omezit špatné návyky při přemýšlení, ke kterým je strach dohání, nechme žáky, ať dělají to, co dělají rádi a je jim přirozené, dopřejme jim si smysluplně hrát, přemýšlet a tvořit, učit se spoluprací, vzájemné pomoci a logickému myšlení a jednání.

Jako budoucí pedagožka si přeji, aby moji žáci do školy chodili rádi a odnášeli si získané vědomosti a poznatky, které využijí při dalším vzdělávání.

A na úplný závěr cituji čínské přísloví, které vystihuje záměr a cíl mé diplomové práce:

„Řekni mi a já zapomenu, ukaž mi a já si zapamatuji, nech mne to udělat a já pochopím.“

Literatura a informační zdroje

1. BAKALÁŘ, E. *I dospělí si mohou hrát*. Praha : ČTK,1976. ISBN 59-031-74
1. BETÁKOVÁ, V., TARCALOVÁ, Ž. *Didaktika mateřského jazyka*. Bratislava 1981
2. BRABCOVÁ, R. *Didaktika českého jazyka*. SPN Praha 1990. ISBN 80-04-24251-0
3. ČECHOVÁ, M.,OLIVA, K. *Hrátky s češtinou*. Praha: SPN, 1993. ISBN 80-04-25128-5
2. ČECHOVÁ, M.,OLIVA, K., NEJEDLÝ, P. *Hrátky s češtinou II*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-84-6
3. HÁJKOVÁ, E. *Český jazyk a školní kurikulum (se zaměřením na 1. stupeň)*. Albra 2007. ISBN 978-80-7361-043-2
4. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál 2000. ISBN 80-7178-303-X
5. HELMS, W. *Lépe motivovat - méně se rozčilovat*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-087-1
6. HENEK, T. *Hrou připravujeme na školu*. SPN Praha 1975. ISBN 14-679-77
7. HIRSCHOVÁ, M., MIKULENKOVÁ, H. *Český jazyk ve 2. až 5. ročníku, příručka pro učitele*. Prodos 1998. ISBN 80-7230-020-2
8. HOŠNOVÁ, E., BOZDĚCHOVÁ, I., MAREŠ, P., SVOBODOVÁ, I. *Český jazyk pro základní školy, metodická příručka*. SPN Praha 2007. ISBN 978-80-7235-341-5
9. HOUSER, P. *Hry se slovy a jazykem*.Praha : Portál, 2002.
10. HOUŠKA, T.: *Škola je hra!* Praha 1993
11. HUBÁČEK, J., JANDOVÁ, E., SVOBODOVÁ, J. *Čeština pro učitele*. Vademecum 2002. ISBN 80-86041-30-1
12. JEČNÁ, K. *Nuda při češtině? Ani nápad!* Praha: Strom, 1997. ISBN 80-901954-4-X
13. JELÍNEK, J. *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. Praha 1979
14. KRET, E. *Učíme (se) jinak*.Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-030-8

15. KRUMPHANZLOVÁ, V. *Knížka pro chytré děti (hlavolamy, hádanky, křížovky, bludiště)*. Portál 2002. ISBN 80-7178-656-X
16. KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník*. 2. díl. Praha: SPN, 1977
17. KUKAL, P. *Povídání a hry s českými příslovími*. Grada 2007. ISBN 978-80-247-1820-0
18. LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Portál 1999. ISBN 80-7178-205-X
19. MELICHAR, J., STYBLÍK, V. *Český jazyk. Přehled učiva základní školy*. Fortuna Praha 2004. ISBN 80-7168-892-4
20. MOJŽÍŠEK, L. *Pedagogická diagnostika, teoretické principy a metody*. Brno: UJEP, 1975
21. PETTY, G. *Moderní vyučování*, Praha, Portál, 1996, ISBN 80-7178-681-0
22. PIŠLOVÁ, S. *Jazykové hry*. Praha: Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-309-4
23. POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hádanky a hříčky nejen se slovíčky*. Portál 2006, ISBN 80-7357-070-4
24. PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-772-8
25. SPILKOVÁ, V., HAUSENBLAS, (Kopřiva, P.) O. *Měníme vyučování*. PAU 1994. ISBN 80-901662-3-7
26. STYBLÍK, V., ČECHOVÁ, M., HAUSER, P., HOŠNOVÁ, E. *Základní mluvnice českého jazyka*. SPN Praha 2004. ISBN 80-7235-018-8
27. SULOVSÁ, L.: *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole*. Olomouc 2003, ISBN 80-244-0627-6
28. SVOBODA, K. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha: SPN, 1977, ISBN 14-541-77
29. ŠMEJKALOVÁ, M. *Metodická příručka Český jazyk pro 2. ročník ZŠ*. SPN 2007. ISBN 078-80-7235-340-8
30. VÍŠKA, V. *Klasifikace výukových metod v českém jazyce na ZŠ*. Univerzita Hradec Králové 2008
31. WILDOVÁ, R. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*, Pedagogická fakulta UK, Praha, 2002, ISBN 80-7290-103-6

32. WILDOVÁ, R., KŘIVÁNEK, Z. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Pedagogická fakulta UK, Praha. 1998. ISBN 80 – 86039-55-2

Učebnice

1. HÁJKOVÁ, E., VILDOVÁ, H. *Český jazyk 2, učebnice pro druhý ročník ZŠ*. SPN Praha 1992. ISBN 80-04- 26012-8
2. HOŠNOVÁ, E., BURIANOVÁ, M., ŠMEJKALOVÁ, M. *Český jazyk 2 pro ZŠ*. SPN 2006. ISBN 80-7235-329-2
3. MIKULENKOVÁ, HANA. *Český jazyk pro 2. ročník ZŠ*. Prodos 1992. Olomouc ISBN 80-901297-0-6
4. MÜHLHAUSEROVÁ, H., JANÁČKOVÁ, Z., PŘÍBORSKÁ, O. *Český jazyk 2, učebnice pro 2. ročník*. Nová škola 1998. ISBN 80-85607-79-4
5. NOVÁKOVÁ, Z., ŠVEJDOVÁ, V. *Český jazyk 2*. Alter 1994
6. SVOBODOVÁ, J., KLÍMOVÁ, K. *Čeština a maňáskem Hláskem pro 2. ročník ZŠ*. Scientia Praha 1997. ISBN 80-7183-071-2
7. HÁJKOVÁ, E., PIŠLOVÁ, S. *Čeština pro 2. ročník ZŠ A,B. Jinan 1994*

Internetové zdroje

1. nabídka didaktických pomůcek:
<http://www.didaktika.me.cz/>,
<http://www.ucebni-pomucky.cz/?p=productsList&iCategory=37>
2. Interaktivní tabule:
<http://www.veskole.cz/download/dbb422937d7ff56e049d61da730b3e11>
3. Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický, 2007: http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf
4. Wikipedie, otevřená encyklopedie, interaktivní tabule:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Interaktivn%C3%AD_tabule